

ZE ZIJN DAAR!

DE PROVINCIE ANTWERPEN BEVRIJD IN 1944

Volg het spoor van de
bevrijders tijdens de
Tweede Wereldoorlog

Ga je mee terug in de tijd?

Verhalen van 48 steden en gemeenten

Unieke en ontroerende beelden

Fiets- en wandelroutes langs historische locaties

Tips om meer te beleven

BELEEF DE BEVRIJDING!

Liberation Route Europe volgt het spoor van de geallieerden tijdens de bevrijding van West-Europa in 1944 en 1945.

WELKOM

Denk jij bij 'bevrijding' spontaan aan D-day en de helse strijd op de Normandische stranden?

Weet dan dat je ook dichterbij huis boeiende bevrijdingssites uit de Tweede Wereldoorlog vindt. De slag om de Antwerpse haven en de Kempense kanalen speelde immers een cruciale rol tijdens de finale oorlogsmaanden.

De periode tussen juni 1944 en maart 1945 stond bol van emotie: gevechten, bombardementen, schaarste, censuur ... Stof voor talloze verhalen. Van dramatisch over hartverwarmend tot grappig.

Over Schotse soldaten die de Kempenaren de hokey cokey leerden dansen.
De angst van de Antwerpenaren voor de meedogenloze V-bommen.
Een vindingrijke Belg die de Britse tanks veilig over de Rupel loodste.

En 500 mannen, vrouwen en kinderen bang afwachting in de Mechelse Dossinkazerne.

Fiets of wandel naar de Liberation Route punten, de plekken waar het allemaal gebeurde.

Ontdek de verhalen en vooral: deel ze met anderen.

Want het verleden is en blijft een onuitputtelijke inspiratiebron voor ons allemaal.

Ten slotte nog een oprecht 'Dank je wel!' aan alle gemeenten en organisaties die mee hun schouders hebben gezet onder dit project.

Jan De Haes
gedeputeerde voor toerisme

BELEEF DE BEVRIJDING VAN DE PROVINCIE ANTWERPEN

Op 2 september 1944 steken de eerste bevrijders de Frans-Belgische grens over. Feest! Het einde van de Duitse bezetting betekent de start van een roerige tijd. Vreugde, angst en verdriet walsen door elkaar heen. Provincie Antwerpen herdenkt de turbulente bevrijdingsperiode. Nu de laatste getuigen stilaan verdwijnen, is het des te belangrijker om de herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog levend te houden.

In deze brochure staan de gemeenten geordend volgens hun datum van bevrijding.

© Privécollectie... Heemkundige Kring Meerhouts Patrimonium

De Slag om de Schelde en de gevechten aan de Kempense kanalen hebben een sleutelrol gespeeld bij de bevrijding van West-Europa. Provincie Antwerpen en 48 steden en gemeenten hebben zich daarom aangesloten bij Liberation Route Europe. De internationale herdenkingsroute volgt het spoor van de geallieerden tijdens de bevrijding van West-Europa in 1944-1945. De deelnemende steden en gemeenten krijgen een halte op de Liberation Route Europe-website. De meesten hebben ook een infobord ter plaatse. Je kan de route die de geallieerden in de laatste fase van de Tweede Wereldoorlog aflegden, nu zelf gaan ontdekken en beleven. Laat je meevoeren door de geschiedenis, online of offline...

Graag meer weten?
www.liberationroute.com

HOE BELEEF JIJ DE BEVRIJDING?

1 Lees en kijk

Authentieke verhalen uit 48 steden en gemeenten grijpen je bij de keel. Historische foto's katapulteren je moeiteloos terug in de tijd. Zoek een stad of gemeente in de alfabetische lijst op p 5.

Kijk uit naar icoontjes onderaan de pagina als je interesse hebt in een bepaald thema. Lees je graag over de bevrijders, de rol van het verzet of de wederopbouw? Het overzicht van de symbolen vind je op p 5.

2 Fiets en wandel

Onze zeven **bevrijdingsroutes** voeren je langs historische locaties. Infoborden geven historische duiding. Mol en Zandhoven lanceren ook een nieuwe, lokale route. Wist je dat heel wat gemeenten al boeiende routes aanbieden over de Tweede Wereldoorlog? Onder meer Rijkevorsel en Lille tippen hun fel gesmaakte themawandelingen.

Volg de bevrijdingsroutes en ontdek waar het allemaal gebeurde. Kijk ook op fietsroutes.provincieantwerpen.be.

3 Feest en bezoek

Beleef de bevrijding op jouw manier. Neem een duik in de geschiedenis met een bezoek aan een ...

historische site

tentoonstelling

museum

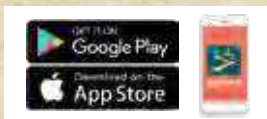
monument

Check ook zeker Belgiumremembers44-45.be en ontdek alle mogelijkheden.

Ontdek meer met de Erfgoedapp...

1

Download de gratis Erfgoedapp

2

Scan de QR-code

3

Zie je een 'play' bij een foto in deze brochure? Scan de foto en beleef meer!

OVERZICHT VAN DE DEELNEMENDE STEDEN EN GEMEENTEN:

A

Aartselaar p. 22
Antwerpen p. 15
+ districten

Arendonk p. 59

B

Baarle p. 67
Beerse p. 64
Boechout p. 25
Boom p. 13
Borsbeek p. 23
Brecht p. 65
Brasschaat p. 70

D

Dessel p. 46

E

Edegem p. 23
Essen p. 78

G

Geel p. 42

H

Heist-op-den-Berg p. 29
Hemiksem p. 23
Hoogstraten p. 80
Hove p. 25

K

Kalmthout p. 76
Kapellen p. 72
Kasterlee p. 51
Kontich p. 21

L

Laakdal p. 31
Lier p. 27
Lille p. 53
Lint p. 25

M

Malle p. 50
Mechelen p. 8
Meerhout p. 39
Merksplas p. 62
Mol p. 35
Mortsel p. 21

N

Niel p. 22

O

Olen p. 41
Oud-Turnhout p. 57

R

Ravels p. 69
Retie p. 47
Rijkvorsel p. 60
Rumst p. 22

S

Schelle p. 22
Schoten p. 75
Sint-Katelijne-Waver p. 9
Stabroek p. 73

T

Turnhout p. 55

W

Willebroek p. 10, 12
Wuustwezel p. 79

Z

Zandhoven p. 33

INTERESSE VOOR EEN THEMA? KIJK UIT NAAR DEZE ICOONTJES:

Bevrijders

Collaboratie

Repressie

Wederopbouw

(V-)
Bombardementen

Haven

Verzet

Bezetter

Kampen

Vliegtuigen

INLEIDING

DE BEVRIJDING VAN DE PROVINCIE ANTWERPEN: HET BEGINT...

Lente 1944. België leeft sinds mei 1940 onder het bezettingsregime van nazi-Duitsland. Schaarste, angst en censuur maken al vier jaar lang deel uit van het dagelijkse leven.

“

Plots vliegt een kelderdeur open. ‘We’re Canadians! You’re free!’, roept een soldaat.

Vooraf in de steden is er vaak een tekort aan voedsel. De Duitse oorlogsindustrie draait op volle toeren en zet daarbij in België, Duitsland en Noord-

Frankrijk tienduizenden Belgen in. Joden en andere groepen die in de ogen van de nazi’s minderwaardig zijn, leven ondergedoken, zijn gevlucht of afgevoerd naar concentratiekampen.

Toch is er hoop. Op 6 juni gaan de Britten, Amerikanen en Canadezen in Normandië aan land. Aanvankelijk stoten ze op sterke Duitse weerstand. Maar eind juli kunnen de geallieerden in het Normandische binnenland een doorbraak forceren en op 25 augustus staan de bevrijders in Parijs. Hun opmars verloopt nu pijlsnel. Wie in België over een radiotoestel beschikt, stemt die in het geheim af op de BBC om de ontwikkelingen te kunnen volgen.

Op 2 september steken de eerste geallieerde soldaten bij Doornik de Frans-Belgische grens

over. Een dag later bevrijden ze Brussel. De Belgische hoofdstad is nu in geallieerde handen, maar de ogen van de militaire strategen zijn in de eerste plaats gericht op de Antwerpse haven. Om de bevoorrading van het geallieerde leger in West-Europa – intussen zo’n twee miljoen man sterk – te kunnen blijven verzekeren, is de bevrijding van de havenstad namelijk van cruciaal belang.

Op 4 september rijden Britse tanks de stad Antwerpen binnen. Na een aantal korte gevechten krijgen de Britten aan het einde van de dag de hele stad onder controle. Dankzij de hulp van het verzet valt de haven nagenoeg onbeschadigd in geallieerde handen. Toch duurt het nog een hele tijd voor de bevrijders gebruik kunnen maken van de haven. Aan de monding van de Schelde controleren de Duitsers beide oevers en verhinderen ze alle scheepvaart richting Antwerpen.

De geallieerde opmars gaat onverminderd verder. Haast overal gaat de komst van de bevrijders gepaard met immense vreugdefeesten, maar ook met wraakacties tegen al wie van collaboratie met de Duitsers wordt verdacht. In amper tien dagen is het grootste deel van België bevrijd. Maar een deel van de provincie Antwerpen is nog bezet.

Aanvankelijk slaat de bevrijdingskaravaan het noordelijke landsgedeelte namelijk over. Het Albertkanaal vormt een

De Schotse soldaat Oscar draagt Hélène Van Roey in Heist-op-den-Berg. Later, bij de Slag om Geel, raakt hij ernstig gewond.

tijdlang een frontlijn dwars door de provincie Antwerpen. Terwijl de Antwerpenaars feestvieren, moeten de inwoners van het aangrenzende Merksem nog een maand lang de Duitse bezetting verdragen. In de Kempen raken de geallieerden wel over het Albertkanaal en kunnen ze afbuigen naar het noordwesten. De Duitse weerstand is er taai en er wordt op sommige plaatsen hevig gevochten. Pas eind oktober vallen de Noorderkempen volledig in geallieerde handen en is de hele provincie bevrijd.

Intussen zetten de geallieerden alles op alles om de doorvaart op de Schelde vrij te maken. Dat lukt na een hevige strijd in het zuiden van Nederland.

Na een ontmijningsoperatie kunnen

eind november 1944 de eerste schepen Antwerpen binnenvaren. Eindelijk hebben de geallieerden opnieuw een belangrijke haven dicht bij het front. Maar het oorlogsleed is nog niet geleden. Vanaf oktober voert het Duitse leger een grootscheepse bommen campagne. De inslagen van V1- en V2-bommen veroorzaken heel wat angst, schade en leed in het bevrijde land. Antwerpen is een belangrijk doelwit vanwege de haven. Pas einde maart 1945 houden de bombardementen op en kunnen de inwoners een tweede maal opgelucht ademhalen.

MECHELEN

© Mechelen, Kazerne Dossin, Fonds Kummer

Een groep Joden die per vrachtwagen naar verzamelkamp Dossin gebracht werd, wacht op het binnenplein van de Dossinkazerne om ingeschreven te worden door de kampadministratie.

Kazerne Dossin: museum en memoriaal. Het museum op deze historische plaats geeft de slachtoffers opnieuw een gezicht en brengt hun tragische geschiedenis weer tot leven. Het biedt daarbij een antwoord op de vraag: 'Hoe kon dit gebeuren?' en legt zo de mechanismen achter een genocide bloot. Een must-see in Mechelen die ontroert, ontstelt en doet nadenken.

LAATSTE TREIN NAAR AUSCHWITZ

Tijdens de Tweede Wereldoorlog gebruiken de nazi's de Dossinkazerne als verzamelkamp voor bijna 26.000 Joden, Roma en Sinti. Planmatig georganiseerde treintransporten brengen hen naar Auschwitz-Birkenau, een vernietigingskamp in Polen. Maar 5 procent overleeft het kamp.

Op 31 juli 1944 vertrekt het laatste transport. Meteen plannen de Duitsers nieuwe razzia's. Ze willen alle overblijvende Joden naar de kazerne overbrengen. Niemand mag worden gespaard!

Het oprukkende leger van de geallieerden gooit roet in de Duitse plannen. Eind augustus is de Duitse terugtocht in volle gang. In de kazerne stijgt ondertussen de spanning. Het gerucht van een algemene deportatie en liquidatie doet de ronde.

Sommige gedetineerden maken zich wanhopig klaar om te vechten. De Duitsers zijn bang voor een opstand en versterken de bewaking ...

De opstand in Dossin blijft uit. Op 3 september evacueren de Duitsers haastig de kazerne. De meer dan 550 overgebleven gedetineerden worden aan hun lot overgelaten. Op 4 september wordt Mechelen bevrijd. De stad feest! Zoals bij veel gedetineerden is de vreugde bij de Joodse Hélène Beer van korte duur: 'Het 27ste transport is niet vertrokken, maar de andere, alle andere ...'

© Ursulinen Onze-Lieve-Vrouw-Waver

De leiding van een van de Engelse legerhospitaal.

© Heemkundige Kring & Documentatiecentrum Sint-Katelijne-Waver-Erf en Heem. Foto Eddy Van Leuven

In 2007 koopt Sint-Katelijne-Waver de L15 bunker en richt die in met origineel materiaal.

BEVRIJDING EN BUNKERS

Een militair hospitaal in Onze-Lieve-Vrouw-Waver

Op 4 september 1944 bevrijden de geallieerde troepen Sint-Katelijne-Waver. Ze trekken meteen verder en drijven de Duitse bezetter noordwaarts. Toch verdwijnen militairen niet uit het straatbeeld.

Van oktober 1944 tot juli 1946 fungeert het Instituut van de zusters Ursulinen te Onze-Lieve-Vrouw-Waver als militair hospitaal. Eerst verzorgen de Britse troepen er hun gewonden. Meer dan 1000 patiënten verblijven in het instituut. In de lente van 1945 keren ze huiswaarts. De Britten maken plaats voor een honderdtal Belgische soldaten die er herstellen van hun verwondingen.

Overbodige bunkers?

Eind jaren 1930 bouwt het Belgische leger in allerijl een veertigtal bunkers in Sint-Katelijne-Waver. De bunkers zijn onderdeel van de zogenaamde KW-stelling die loopt

 Beleef een onvergetelijk bezoek aan de Wintertuin in het Ursulineninstituut: www.visitwintertuin.be.

van Koningshooikt tot Waver (tegenwoordig Waals-Brabant). De stelling is belangrijk in het plan voor de verdediging van België tegen Duitsland maar doet uiteindelijk geen dienst. In mei 1940 breekt het Duitse leger door de geallieerde linies in Frankrijk en de Ardennen en verovert België razendsnel. Na de Tweede Wereldoorlog verliezen de bunkers hun nut. Vanaf 1953 worden ze verkocht.

Vele jaren na de bevrijding blijven de inwoners van Sint-Katelijne-Waver de Tweede Wereldoorlog herdenken. Zo richt de gemeente een monument op ter nagedachtenis van de Britse Lancaster-bommenwerper die in de nacht van 24 op 25 april werd neergeschoten door de Duitsers en neerstortte nabij de Borgersteinhoeve, op de grens van Sint-Katelijne-Waver met Mechelen.

© Heemkundige Kring & Documentatiecentrum Sint-Katelijne-Waver-Erf en Heem

FORT VAN BREENDONK

© Breendonk memorial - Otto Spronk

De gevangenen van Breendonk moeten de laag aarde die het fort bedekt, afgraven en wegvoeren, zo'n 300.000 m² zand!

© Breendonk memorial - Victor Trido

In de eerste weken na de bevrijding sluit het verzet verdachten van collaboratie op in het fort.

OOG OM OOG

De hel van Breendonk

Tijdens de Tweede Wereldoorlog doet het fort van Breendonk dienst als doorgangskamp. De Duitse bezetter sluit er politieke gevangenen en verzetslui op in afwachting van hun deportatie naar kampen en andere strafinrichtingen in het Duitse rijk. Aanvankelijk komen ook Joodse gevangenen in Breendonk terecht. Maar vanaf de zomer van 1942 doet de Dossinkazerne dienst als doorgangskamp voor Joden.

De levensomstandigheden in het fort zijn vreselijk. Dwangarbeid, honger, gebrekkige hygiëne, mishandeling, foltering en executies eisen het leven van minstens 301 gevangenen.

In totaal passeren er zo'n 3600 gevangenen in het fort. Slechts de helft zal de oorlog uiteindelijk overleven. De laatste gevangenen worden nog op 30 augustus 1944 weggevoerd. Het fort is leeg wanneer de

Britse bevrijders vijf dagen later aankomen in Breendonk.

Tand om tand

Meteen na de bevrijding doet het fort van Breendonk opnieuw dienst als gevangenis. Het plaatselijk verzet sluit er burgers op die verdacht worden van collaboratie met de Duitse bezetter, de zogenoemde 'incivieken'. De herinnering aan wat er zich tijdens de bezetting heeft afgespeeld, roept soms wraakgevoelens op. Sommige gevangenen worden blootgesteld aan mishandeling. Na iets meer dan een maand beveelt de minister van Justitie de ontruiming van het fort. De gevangenen verhuizen naar de Dossinkazerne in Mechelen (p. 8). Na de evacuatie wordt het fort een officieel interneringscentrum waar de Belgische overheid veroordeelde en verdachte collaborateurs gevangen zet.

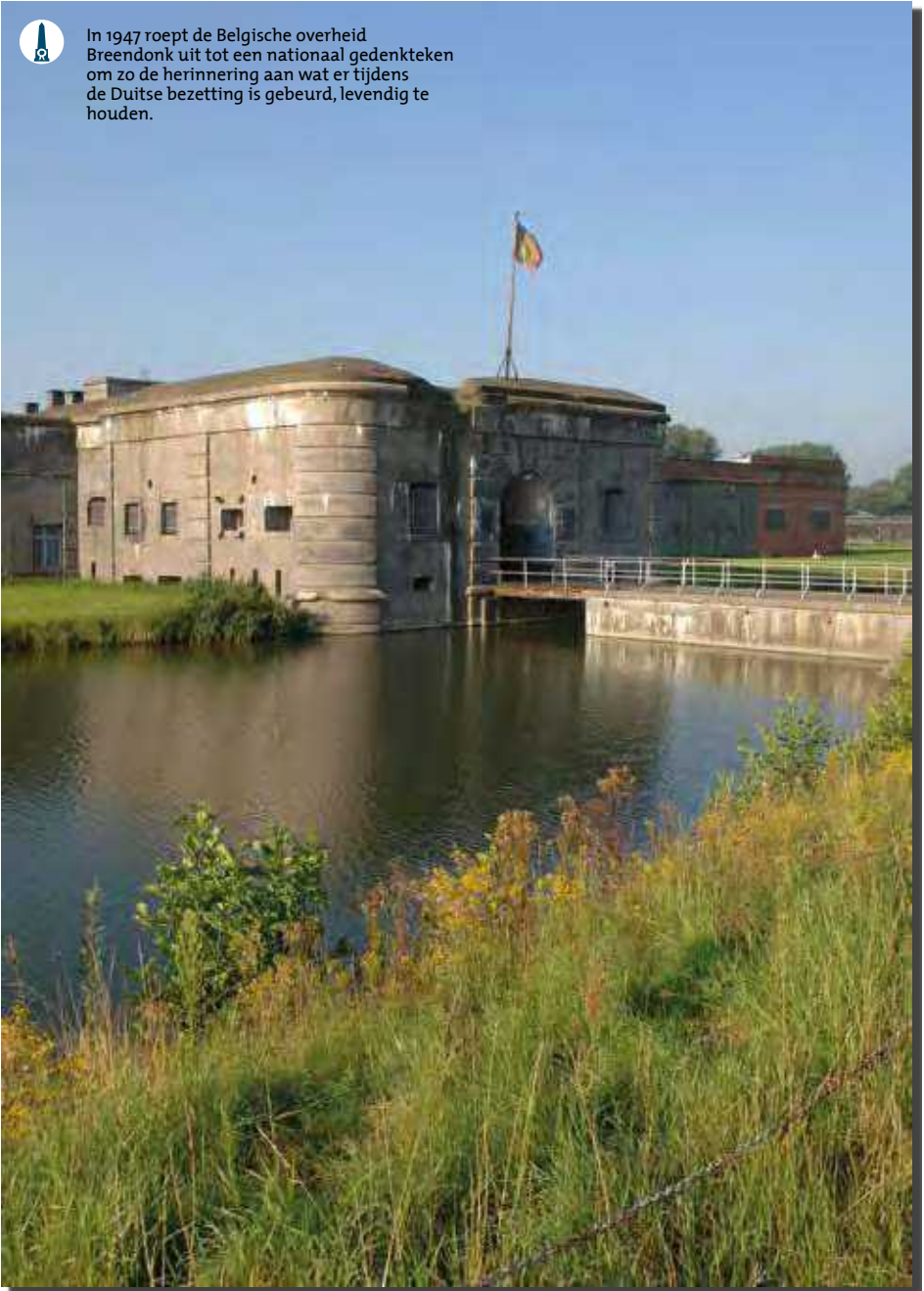
»

FORT VAN BREENDONK

In 1947 roept de Belgische overheid Breendonk uit tot een nationaal gedenkteken om zo de herinnering aan wat er tijdens de Duitse bezetting is gebeurd, levendig te houden.

WILLEBROEK

© Gemeentearchief Boom

De oude brug over de Rupel in Klein-Willebroek voor de Tweede Wereldoorlog. In de verte links de toren van de Onze-Lieve-Vrouwkerk van Boom.

© Gemeentearchief Boom

Het Tankmonument in Klein-Willebroek.

EEN VERRASSENDE BEVRIJDING

Een grote rol voor twee kleine bruggen

In Willebroek ligt in 1944 een pontonbrug over het Zeekanaal Brussel-Schelde, in Klein-Willebroek een brug over de Rupel. Beide bruggen zijn ondertussen verdwenen maar spelen een belangrijke rol tijdens de bevrijding.

Een Belg leidt de weg

Het is 4 september 1944, in de vroege ochtend. De geallieerden kunnen elk moment aankomen. Robert Vekemans, een Belgische burger, volgt het nieuws over de bevrijding. Hij vermoedt dat de geallieerden via de autoweg Brussel-Antwerpen zullen oprukken. Net voor Boom zullen ze stuiten op twee bewaakte bruggen van die autoweg, over het kanaal Brussel-Rupel en over de Rupel zelf. De Duitsers staan klaar om die te doen springen. Daarom staat Vekemans de geallieerden op te

wachten aan het Fort van Breendonk (p. 10). Hij wijst op het gevaar van de Boomse bruggen en stelt een alternatief voor. Vekemans leidt drie geallieerde tanks door Willebroek. De bevolking is uitzinnig maar tijd om de honneurs te ontvangen, is er niet. Ze zijn in Willebroek om het kanaal over te steken via de onbewaakte pontonbrug.

Winnaarsgeluk

Van daar gaat het naar de Rupelbrug in Klein-Willebroek. De geallieerden hebben daar een portie 'winnaarsgeluk'. De brug is ondermijnd maar de explosieven doen het niet en de bewakers zijn verdwenen. Nadat de geallieerden de brug over de Rupel in Klein-Willebroek zijn overgestoken, trekken ze naar Boom waar ze de Duitsers verrassen. Willebroek, Klein-Willebroek en Boom zijn in een oogwenk bevrijd, de weg naar Antwerpen ligt open. >>

WILLEBROEK - BOOM

© Gemeentearchief Boom

Robert Vekemans (foto onder) overtuigt de Britse kolonel David Silvertop (foto boven) om een omleiding te maken, waarop een kleine eenheid richting Klein-Willebroek vertrekt en de tolbrug oversteekt.

© Gemeentearchief Boom

Robert Vekemans in uniform.

Nadat ze de Rupelbrug hebben veroverd, rollen de Britse tanks over de Grote Markt van Boom.

Een bevrijder op de motor op de Grote Markt van Boom.

BOMMEN ONDER DE BOOMSE BRUGGEN

De bevrijders komen eraan

De bevrijding van Boom is nauw verbonden met die van Willebroek (p. 12). Op 4 september snellen Britse tanks vanuit deze laatste gemeente richting Boom. Hun missie: Antwerpen en de haven zo snel mogelijk bevrijden. Net voor Boom wacht de laatste grote hinderenis. De autoweg gaat er over twee bruggen, eerst over het kanaal Brussel-Rupel, daarna over de Rupel. Duitse soldaten staan klaar om de bruggen te doen springen. Als dat gebeurt, winnen de Duitsers tijd om de geallieerde opmars te vertragen. Een extra Duitse divisie is al onderweg vanuit Nederland.

Een Belgisch plannetje

Ter hoogte van het Fort van Breendonk (p. 10) kan een Belgische man de eerste Britse tanks doen stoppen, net uit het zicht van de Duitsers op de Boomse bruggen. Het is Robert Vekemans, een voormalig genieofficier. Hij wijst de geallieerden op het gevaar van de Boomse bruggen die zullen springen en stelt

een alternatief voor. In Willebroek is er een onbewaakte pontonbrug over het kanaal, wat verder in Klein-Willebroek een brug over de Rupel. Op die laatste zijn explosieven aangebracht, maar ze is nauwelijks bewaakt.

De Duitsers verrast

De geallieerden gaan mee in het plan van Vekemans. Hij leidt drie tanks via de alternatieve bruggen over het kanaal en de Rupel, in Willebroek en Klein-Willebroek. De Duitsers slagen er niet in om die laatste te doen springen. De tanks rukken dan verder op naar de Rupelbrug in Boom en vallen de Duitsers in de rug aan. Die zijn compleet verrast en geven zich over. De belangrijkste brug over de Rupel is veroverd. De weg naar Antwerpen ligt open.

Boek een lezing bij de erfgoedcoördinator van Boom Alex Ramael over de opmars van kolonel David Silvertop, van Caen in Normandië naar Antwerpen en verder tot Sint Anthonis in Nederland: alex.ramael@boom.be.

STAD ANTWERPEN EN DISTRICTEN

Antwerpen, Berchem, Borgerhout, Berendrecht, Zandvliet, Lillo, Deurne, Ekeren, Hoboken, Wilrijk

© stad Antwerpen

De loodsen voor de Erla-fabriek in het Rivierenhof komen oorspronkelijk van de havenkaaien.

© stad Antwerpen

De Duitse bunkers in park Den Brandt dateren uit de Tweede Wereldoorlog. Vandaag doen ze dienst als museum.

ANTWERPEN ONDER DE DUITSE BEZETTING

Antwerpen valt sinds mei 1940 onder het bezettingsregime van nazi-Duitsland. Net als alle andere Belgen moeten de Antwerpenaars zich houden aan strenge regels en beperkingen. Veel meer dan op het platteland ondervinden de stedelingen wat hongersnood en schaarste is. Voeding en verschillende andere producten zijn niet meer vrij te verkrijgen.

De grote Joodse gemeenschap in Antwerpen wordt bij uitstek getroffen door de Duitse bezetter. Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog wonen er om en bij de 30.000 Joden in Antwerpen, voornamelijk geconcentreerd in de wijken rond het Centraal Station, in Berchem en in Borgerhout. Anti-Joodse maatregelen, razzia's en deportaties decimeren de gemeenschap.

Het Duitse leger wil de Antwerpse infrastructuur optimaal inzetten in de logistieke keten van de oorlogsvoering. Zo fungeert de luchthaven van Deurne tot het voorjaar van

1941 als een van de Duitse uitvalsbasisen voor luchtaanvallen op Groot-Brittannië. Duitse bommenwerpers voeren vanuit Deurne vluchten uit naar de Engelse steden Eastchurch en Rochester, waar zich de vliegtuigfabriek van Short bevindt. Ook het Rivierenhof krijgt een rol in de Duitse oorlogsmachine. Tot in 1943 is het een openbaar groendomein, maar dan wordt het park grotendeels afgesloten om plaats te maken voor een Erla-fabriek, waar gevechtsvliegtuigen worden gemonteerd. Er komen gecamoufleerde loodsen in de noordoosthoek van het Rivierenhof. In park Den Brandt vestigt het Duitse 89ste Legerkorps zijn hoofdkwartier. Dat korps staat in voor de verdediging van de Atlantikwall, de verdedigingslinie die de Duitsers langs de Noordzeekust en de Atlantische kust hebben opgetrokken. De bunkers die het Duitse korps in en rond het park bouwt, zijn vandaag nog grotendeels zichtbaar. >>

STAD ANTWERPEN EN DISTRICTEN

© Felixarchief-Stadsarchief Antwerpen

Op bestuurlijk vlak drukt de bezetter een fusie door met de randgemeenten. Vanaf januari 1942 vormen Antwerpen en de randgemeenten Berchem, Borgerhout, Deurne, Hoboken, Merksem, Mortsels, Wilrijk en een deel van Ekeren samen Groot-Antwerpen. >>

STAD ANTWERPEN EN DISTRICTEN

DE BEVRIJDING VAN ANTWERPEN

In de late lente van 1944 landen de geallieerden in Normandië. Ze rukken steeds verder op in het Franse binnenland. Hun opmars voedt de hoop dat nazi-Duitsland snel verslagen zal zijn, maar bezorgt de militaire strategen ook kopzorgen. De bevoorrading van de geallieerde troepen gebeurt namelijk nog steeds via de havens in Normandië. Naarmate ze terrein winnen, worden de aanvoerlijnen vanuit die havens almaar langer. Om de aanvoer van materieel en levensmiddelen veilig te stellen tijdens de verdere opmars, moeten de geallieerden een grote haven in handen krijgen die dichterbij de opschuivende frontlijn ligt. In de geallieerde hoofdkwartieren wijzen alle vingers richting de haven van Antwerpen.

Op 2 september – de dag dat de geallieerden de Frans-Belgische grens oversteken – krijgt de 11de Britse Pantserdivisie de opdracht om op te rukken naar de havenstad. De instructies zijn beperkt maar veelzeggend: ‘Go for the docks’. De Britse soldaten vorderen snel: twee dagen later staan ze om 11.30 uur aan de poorten van Antwerpen. De Britten hebben de nodige wapens en het materieel om Antwerpen te bevrijden, maar het ontbreekt hen aan goede kaarten en plattegronden van de stad. Ze hebben er geen flauw idee van hoe de stad en de haven er precies uitzien. Gelukkige kunnen ze rekenen op de steun van verzetsgroepen, die zich hebben voorbereid op de komst van de geallieerden.

“

‘Onze voertuigen konden niet meer vooruitkomen en raakten overdekt met mensen, we werden bedolven onder bloemen, flessen en kussen. Iedereen was stapelgek geworden.’
— Een Engelse bevrijder.

De Duitsers zijn vast van plan om de stad te verdedigen. Ze hebben in het Stadspark een commandopost geïnstalleerd en aan de stadsgrenzen versperringen aangebracht. Maar ze beschikken over weinig en slecht bewapende soldaten. Extra divisies zijn nog onderweg als de geallieerden al aan de deur staan. Op een aantal plaatsen in de stad wordt hevig gevochten, onder meer op de Meir en aan de Duitse commandopost in het Stadspark. Al bij al lukt het de Britten om de tegenstand snel uit te schakelen en tegen

de avond van 4 september controleren ze het centrum van de stad. Met hulp van Antwerpse verzetslui zoals Urbain Reniers van het Geheim Leger en Eugène Colson van de Nationale Koninklijke Beweging kunnen de Britten in de dagen erna ook een groot deel van de haven ongeschonden innemen.

© Stadsarchief Antwerpen, www.feikarchief.be

Enkele Antwerpse verzetsmensen van de NKB poseren fier naast hun vlag met plaatsen waar zij mee gestreden hebben.

STAD ANTWERPEN EN DISTRICTEN

© Heemkundige Kring Merksem vzw

© Heemkundige Kring Merksem vzw

De bekende kandijfabriek van Merksem ligt een tijdlang in de vuurlinie.

De straten van Antwerpen vullen zich met joelende en feestende mensen. De Belgische vlag wappert opnieuw hoog aan de kathedraal. De Antwerpenaars laten hun gevoelens de vrije loop. Dat leidt tot uitzinnige vreugdetoferelen, waarbij de bevolking op allerlei manieren haar dankbaarheid aan de geallieerde soldaten betuigt.

Tegelijk komen jarenlang opgekropte gevoelens van wraak, ontbering en frustratie naar boven. In een vlaag van collectieve woede keren de Antwerpenaars zich tegen mensen die ze van collaboratie verdenken. Hongerige stedelingen reppen zich naar de pakhuizen in de haven en slaan massaal aan het plunderen. Hun zoektocht naar gratis levensmiddelen gaat gepaard met knokpartijen en vernielingen.

De Antwerpenaars vieren het einde van de oorlog, maar de stad ligt nog steeds binnen bereik van de Duitse artillerie. Vanaf Linkeroever en vanuit Merksem bestoken Duitse eenheden de volgende dagen de stad.

Ook de petroleuminstallaties van Hoboken worden onder vuur genomen. De geallieerde opmars is gestopt aan het Albertkanaal, waardoor Merksem, Ekeren, Berendrecht, Zandvliet en Lillo nog in Duitse handen zijn.

DE BEVRIJDING VAN MERKSEM EN DE NOORDELIJKE DISTRICTEN

Als Antwerpen op 4 september bevrijd wordt, geloven de Merksemnaren dat het een kwestie van uren is voor ze de Britse troepen ook in hun straten zullen verwelkomen. Terwijl de Duitse troepen wegtrekken, plunderen de inwoners massaal de magazijnen aan de dokken en het Albertkanaal. Tot hun ontzetting zien ze in de late namiddag geen geallieerden, maar nieuwe Duitse troepen arriveren.

Die soldaten graven zich in achter het Albertkanaal, blazen de bruggen op en bereiden zich voor op een lange strijd.

STAD ANTWERPEN EN DISTRICTEN

De Antwerpse bevrijdingsdag is voor de Merksemnaren het begin van een zenuwslopende maand. Het gebrek aan voedsel wordt nijpend en de beschietingen tussen de Duitsers in Merksem en de geallieerden in Antwerpen maken het gevaarlijk om op straat te komen.

Op 2 oktober slagen Canadese troepen erin om in Schoten het Albertkanaal over te steken. Van daaruit buigen ze af naar Merksem, terwijl vanuit de havendokken andere geallieerde troepen oprukken naar het centrum van Merksem. Achtergebleven SS'ers bieden nog hevig weerstand maar kunnen niet op tegen de geallieerden.

Op 3 oktober kunnen de Merksemnaren eindelijk delen in de bevrijdingsvreugde. Nu ligt de weg naar het noorden open. De volgende dagen bevrijden de Canadezen Ekeren, Lillo, Berendrecht en Zandvliet.

De geallieerden controleren begin oktober het volledige grondgebied van Groot-Antwerpen, maar ze kunnen nog altijd geen gebruik maken van de haven. Zolang de Duitsers de Scheldemonding beheersen, is het onmogelijk om van de zee de Antwerpse haven te bereiken. Pas in november 1944, na de moeizame bevrijding van het schiereiland Walcheren, krijgen de geallieerden de beide Scheldeoeveren volledig in handen.

Na een ontmijningsoperatie kunnen ze de haven eindelijk in gebruik nemen. Op 28 november varen de eerste geallieerde schepen de haven binnen. De burgemeester en vertegenwoordigers van de geallieerden ontvangen ze plechtig. >>

Digitale wandeling '167 dagen bommenterreur' (vanaf 13 okt '19)

De terreur van de V-bommen start een maand na de bevrijding van Antwerpen. Met de duizenden V-bommen wil de Duitse legerleiding vermijden dat de geallieerden de haven van Antwerpen onbeschadigd in handen nemen en zo hun troepen aan het front bevoorraden. Maar de bommen zijn niet precies en teisteren de hele stad. Ze kosten 3560 mensen het leven en verwonden meer dan 9000 anderen. En de haven? Die valt wel - bijna ongeschonden - in handen van de geallieerden en zal een belangrijke rol spelen in het beëindigen van de oorlog. Nieuwsgierig? tickets@visitantwerpen.be, www.antwerpenherdenkt.be

Digitale wandeling 'De Jodenvervolgging in Antwerpen tijdens WOII'

De Jodenvervolgging tijdens de Tweede Wereldoorlog vormt één van de donkerste bladzijden uit de geschiedenis van de stad. Vele duizenden Antwerpse Joden overleven de oorlog niet. De bezetter zet hen op transport richting de vernietigingskampen. Een bijzondere rol in dit alles spelen de Antwerpse politie en het stadsbestuur. Zij verlenen meermaals actieve medewerking aan de razzia's. Joodse mensen die wel aan de gruwel ontsnappen, leven in een klimaat van constante angst. Terwijl de arrestaties en verklikkingen onverbiddeijk verdergaan, organiseren Joden en verzetslui zich. Soms kunnen ze rekenen op hulp en solidariteit van burens, vrienden of collega's. Tijdens deze digitale wandeling ontdekt u zelf deze geschiedenis aan de hand van persoonlijke verhalen en bekende plekken in de stad. Info: tickets@visitantwerpen.be, www.antwerpenherdenkt.be.

STAD ANTWERPEN EN DISTRICTEN

© stad Antwerpen

Struikelsteen voor slachtoffer van de Holocaust.

© District Ekeren

In 2016 wordt in Ekeren een gedenkmonument onthuld voor de overleden bemanning van een Britse bommenwerper die in 1943 werd neergehaald door het Duitse leger.

V-BOMMEN OP DE STAD

Op vrijdag 13 oktober – nauwelijks enkele dagen nadat het volledige territorium van Groot-Antwerpen is bevrijd – worden de Antwerpenaren er hardhandig aan herinnerd dat de oorlog nog niet voorbij is. Die dag treft een V2-bom een huizenblok vlak bij het Museum voor Schone Kunsten. Er vallen 32 doden. Het is het begin van een lange bommencampagne op de stad en de haven. Heel wat V1- en V2-bommen vallen op dichtbevolkte woonwijken in en rond Antwerpen en maken daarbij duizenden slachtoffers. Bij een bombardement op een overvolle Cinema Rex, aan de De Keyserlei, komen 567 mensen om het leven, een triest dieptepunt in de lange bommencampagne die tot maart 1945 aanhoudt.

Stad Antwerpen brengt nu de vele gedenkplaten en oorlogslittekens in kaart. Deze interactieve kaart is te consulteren op www.antwerpenherdenkt.be.

SPOREN VAN DE OORLOG

Korte tijd na het einde van de bombardementen op Antwerpen is nazi-Duitsland definitief verslagen en kan de verwerking van de oorlog echt beginnen. Op sommige plaatsen verschijnen meteen na de oorlog monumenten en herdenkingsplakaten, andere gedenkmonumenten dateren uit het zeer recente verleden. Een nieuwe ontwikkeling is de aanleg van struikelstenen, gedenkplaatjes die in het voetpad worden geplaatst bij een huis waar ooit een slachtoffer van de Holocaust woonde. Ze duiken voornamelijk op in Bergerhout, Berchem en Antwerpen.

Een belangrijke plaats voor herinnering en herdenking is de begraafplaats Schoonselhof in Wilrijk en Hoboken. Op de militaire perken liggen onder meer Belgische, Franse, Italiaanse, Portugese, Russische en Poolse militairen begraven. Bijzonder zijn de Commonwealth-perken. Velen onder hen zijn gesneuveld tijdens de bevrijding.

RUPELSTREEK EN ZUIDRAND

Aartselaar, Boechout, Boom, Borsbeek, Edegem, Hemiksem, Hove, Kontich, Lint, Mortsel, Niel, Rumst, Schelle

WACHTEN OP DE BEVRIJDING

4 september 1944. In enkele uren tijd snellen geallieerde tanks door de Rupelstreek en de Zuidrand. Een bliksemsnelle, bijna geweldloze bevrijding volgt op vier lange jaren van bezetting. De vreugde is enorm, woede is er ook. En snel komt de ontuchtering dat de oorlog nog niet helemaal voorbij is.

Op 6 juni 1944 landen geallieerde troepen op de kusten van Normandië. Wie stiekem naar de BBC luistert, hoort het als eerste. Het nieuws verspreidt zich razendsnel van mond tot mond. Het is voor de Belgische bevolking een moment van ingehouden euforie. Voor de Duitsers is de strijd nog niet gestreden. Zij verscherpen de maatregelen, ook in de Rupelstreek en de Zuidrand. Ze confisqueren duizenden fietsen. Verkeer wordt nog meer aan banden gelegd. De Duitse militaire overheid verplicht de gemeentebesturen maatregelen uit te voeren. Ze moeten bijvoorbeeld 'Rommel-asperges' plaatsen, vernoemd naar de Duitse Veldmaarschalk Rommel. Dat zijn lange boomstammen, bespannen met kabels, geplaatst in de velden en weiden om een mogelijke invasie met zweefvliegtuigen en parachutisten te bemoeilijken. Bossen worden er massaal voor gerooid. In het Broekbos in Kontich sneuvelen meer dan 1400 bomen. Gemeentebesturen moeten ook de bewaking van belangrijke telefoonverbindingen organiseren. Op 24 augustus steken de geallieerden de Seine over. Britse en Amerikaanse legers

stuiven om het snelst door Noord-Frankrijk. De Duitsers zijn ontredderd. Dat zien ook de inwoners van de Rupelstreek en de Zuidrand. Ze zien oververmoeide en haveloze Duitse soldaten terugtrekken, met elk voertuig dat nog enigszins rijdt. In Kontich horen ze op de steenweg naar Antwerpen het lawaai van boerenkarren en voertuigen met platte banden, hun velgen rammelend op de rijweg. De Duitsers proberen te redden wat er te redden valt. In Mortsel duwen soldaten de laatste vliegtuigen vanuit de Erla-fabrieken door de straten naar het vliegveld van Deurne.

»

Je vindt de Rupelstreek terug in de waterrijke zuidwesthoek van de provincie Antwerpen, in de toeristische regio Scheldeland. De rivieren Schelde, Dender en Rupel vormen een blauwe draad tijdens je fiets- of wandeltocht door de regio. De veermannen en veervrouwen brengen je gratis van de ene oever naar de andere. Ook kan je gebruik maken van de talloze fietsbruggen. Meer info: www.toerismेरupelstreek.be, www.scheldeland.be

RUPELSTREEK EN ZUIDRAND

© Heemkundige Kring Aartselaar

Een uitzinnige menigte begroet de bevrijders op de Boomssteenweg in Aartselaar.

© Koninklijke Kring voor Heem- en Oudheidkunde Kontich

De inwoners van Kontich komen tijdens de bevrijding samen op het Gemeenteplein.

EEN BEVRIJDING IN SNELTREINVAART

De eerste geallieerde tanks verzamelen op het marktplein van Boom. De Bomenaren vliegen hun bevrijders om de hals. Niemand had durven hopen dat de bevrijding zo plots, zo snel en zo gemakkelijk zou verlopen. Veel tijd om de honneurs in ontvangst te nemen, hebben de geallieerden niet. Ze moeten zo snel mogelijk in Antwerpen staan. De geallieerde troepen razen verder in noordelijke richting via de autoweg naar Antwerpen, de latere A12. Een bevrijding in sneltreinvaart, met slechts kleine schermutselingen. De meeste Duitse soldaten die niet kunnen vluchten, geven zich snel over. In Aartselaar dringen enkele Duitse soldaten huizen binnen. Niet om zich te verschansen, maar op zoek naar fietsen om te vluchten. Russische soldaten in Duitse dienst, die zich met hun Duitse commandant in het Kasteel van Reet schuilhouden, hebben het ook al opgegeven. Sommige gaan naar herbergen in Reet, om er stomdronken hun gevangenneming af te wachten.

Rond half twaalf staan de geallieerden al aan de poorten van Antwerpen, nauwelijks anderhalf uur nadat ze Boom hadden bevrijd. Tegen de avond controleren ze het centrum van de stad en was het grootste deel van de haven ongeschonden ingenomen.

Ondertussen rukken de geallieerden ook op over de steenweg van Mechelen naar Antwerpen. Dankzij een verzetsactie is de brug over de Nete ter hoogte van Rumst intact gebleven. Om twee uur 's middags bereiken de eerste geallieerden Kontich, een uur later zijn er al zo'n 150 tanks gepasseerd. In de dagen voor en tijdens de bevrijding draagt het verzet wel vaker zijn steentje bij. In Niel saboteren verzetslieden de cementfabriek, net voor die haar productie voor de Duitsers zou heropstarten. Enkele uren voor de bevrijding drijven verzetslieden Duitsgezinde bewakers weg uit de fabriek van Air Liquide in Schelle. Verzetsman August Coeck komt bij de actie om het leven. >>

RUPELSTREEK EN ZUIDRAND

© Gaston Moorleens

Gearresteerde vermeende collaborateurs in Boom, net voor ze werden overgebracht naar de gevangenis in Antwerpen.

Het verzet kan ook heel wat Duitse soldaten overmeesteren. In Niel wachten verzetslieden 35 Duitse soldaten op die de Rupel oversteken met een veerboot. Een vuurgevecht breekt uit. Twee Duitsers overleven het niet, de andere kruipen aan wal en geven zich over. In totaal nemen Nielse verzetsstrijders 66 Duitse soldaten gevangen. Ze worden overgedragen aan de Britten die de voormalige abdij van Sint-Bernardus in Hemiksem als gevangenis gebruiken. In Kontich nemen verzetslieden zo'n 120 Duitse soldaten krijgsgevangen.

VREUGDE EN WOEDE

In dorp na dorp barst bij de aankomst van de geallieerden een ongelooflijke vreugde los. De ontlasting van vier jaar bezetting is enorm. Bij elke tank die passeert, weerklinkt gejuich. Kerkklokken luiden. Belgische driekleuren, 'Stars and Stripes' en 'Union Jacks', net voor de bevrijding thuis gemaakt, sieren de gevels. Hier en daar gaat een Hitlerpop in vlammen op. In Edegem speelt de fanfare 'It's a long

way to Tipperary', een populair lied onder Britse soldaten. In Hemiksem valt een grote last van de schouders van Charel Jacobs en Anna Van Dijk. Met gevaar voor eigen leven ving het kinderloze koppel een Joods meisje onder een Vlaamse schuilnaam op in hun kruidenierszaak. De bijna vijfjarige Regina Sluszny is eindelijk veilig.

Maar met de uitzinnige euforie komt ook uitzinnige woede. Jarenlang opgekropte gevoelens van wraak, ontbering en frustratie komen plotseling naar boven. De straatrepressie richt zich tegen iedereen die van collaboratie wordt verdacht. Die straatrepressie verloopt overal volgens eenzelfde stramien. De bevolking spoort vermeende collaborateurs op, drijft ze samen, schildert hakenkruisen op hun gevels en vernielt de inboedels van hun huizen. Ze moeten door de straten wandelen met vernederende opschriften. Mannen en vooral vrouwen worden kaalgeschoren en krijgen een hakenkruis op het hoofd geschilderd. Ze worden beschimpt, bespuwd, geslagen. In Borsbeek worden ze rechtopstaand in een open kar door het dorp rondgereden. Overigens zijn het vaak kleine garnalen die dat lot moeten ondergaan. De meeste grote vissen zijn vlak voor de bevrijding al naar Duitsland gevlucht.

De straatrepressie is brutaal, maar in zekere zin ook ingehouden. In heel België worden er naar schatting enkele tientallen mensen vermoord tijdens de straatrepressie, een veel lager aantal dan de duizenden doden in Frankrijk. Overal neemt het verzet vermeende collaborateurs in hechtenis. Eigenlijk is het een taak voor de overheid, »

RUPELSTREEK EN ZUIDRAND

© Collectie Niels Erfgoedarchief

Op 26 februari 1945 slaat een V1 in aan de Boomsestraat in Niel. Tien inwoners verliezen het leven.

maar in de onduidelijke uren en dagen na de bevrijding kan het verzet die rol makkelijk claimen. In Kontich worden 55 mensen die van collaboratie verdacht worden, gevangengezet in zaal Sparta. Later worden ze overgebracht naar de gevangenis van Antwerpen of een interneringscentrum.

De bevrijding biedt ook de kans om de jarenlange schaarste even te vergeten. De inwoners van Borsbeek nemen alles mee wat de Duitsers hebben achtergelaten in Fort 3. Gereedschap, kolen voor de kachel, maar ook konijnen die de Duitsers er kweekten. In veel huizen staat er de avond van de bevrijding een feestmaal op tafel. Ook de zogenaamde Rommel-asperges transformeren vrijwel onmiddellijk in mootjes brandhout.

De recuperatie van achtergelaten materiaal

is niet altijd ongevaarlijk. In Borsbeek sterft een man als hij het koper van een granaat wil recupereren. Wat verder doodt een landmijn in de berm twee burgers. Drie kinderen die met buskruit spelen, hebben meer geluk. Geen explosie, enkel straf van hun ouders.

TERREUR EN ONZEKERHEID

De aanvankelijke euforie moet echter snel wijken. Kort na de bevrijding herinneren de Duitsers de provincie Antwerpen eraan dat de oorlog nog niet voorbij is. Op vrijdag 13 oktober valt de eerste V-bom op Antwerpen. De stad zal een half jaar de schietschijf van de Duitse V-bommen blijven. De bedoeling? Schade veroorzaken, maar ook terreur creëren. De Rupelstreek en de Zuidrand

RUPELSTREEK EN ZUIDRAND

krijgen eveneens hun deel van de weinig accurate V-bommen. Ze dompelen de straat in een diepe angst. Altijd en overal kan een bom inslaan. Wie op het verkeerde moment op de verkeerde plaats is, heeft weinig kans om het na te vertellen.

Burgers schuilen in kelders, of graven schuilplaatsen in tuinen. In een school in Borsbeek krijgen de oudere meisjes instructies om de kleuters naar de kelders te begeleiden bij bomalarm. Uiteindelijk sluiten veel scholen de deuren. In Hove gaat Regina Pacis dicht van eind oktober 1944 tot april 1945. Onderwijs wordt via studiewerk en briefwisseling verdergezet. Begin 1945 worden kinderen van Mortsel geëvacueerd naar Kortrijk en Roeselare.

De Belgen richten zich ook tot hogere machten voor bescherming. In Lint roept pastoor Devroy op tot de nodige geloofsijver. Als er in februari 1945 nog geen slachtoffers zijn gevallen, wijt hij dat aan de devotie van de Lintenaren. Boechout richt na de

oorlog een Onze-Lieve-Vrouwebeeld op uit dankbaarheid voor bescherming tegen de V-bommen.

Hoe dichter een gemeente bij Antwerpen ligt, hoe meer ze te lijden heeft onder de V-bommen. In Mortsel eisen ze meer dan 80 levens en ruim 260 zwaargewonden. In Borsbeek vallen minstens 40 doden. De Zuidrand en de Rupelstreek hebben in totaal zo'n 200 doden te betreuren, met een veelvoud aan gewonden. Honderden huizen zijn verwoest, nog veel meer zwaar- of lichtbeschadigd.

Voor veel gezinnen hangt er nog een andere donkere wolk boven hun hoofden. Die van de onzekerheid over het lot van hun dierbaren in Duitsland, waar de strijd nu volop woedt. Het gaat om Joden, politieke gevangenen en krijgsgevangenen, maar de grootste groep vormen de vrijwillige arbeiders en verplicht tewerkgestelden. Schattingen gaan uit van een totaal van 230.000 tot 300.000 Belgen die in Duitsland verblijven. Van slechts enkele gemeenten zijn cijfers bekend. »

De Zuidrand te voet ontdekken? Wandelgebied Zuidrand biedt je een selectie van 195 km wandellussen langsheen kasteeldomeinen, forten, beekvalleien, boscomplexen en landbouwgebieden die typerend zijn voor deze regio. Met de gratis Zuidrand wandelapp kan je verschillende speelse wandelingen maken met je kinderen. Samen lossen jullie de Zuidrand-mysterie op, en ontdek je onderweg weer een nieuw stukje natuur en erfgoed. Alle info via www.toerismezuidrand.be en www.dezuidrand.be.

© Provincie Antwerpen

RUPELSTREEK EN ZUIDRAND

Ongeveer 1900 inwoners van Rumst en deelgemeenten zijn in Duitsland tewerkgesteld, ongeveer 15% van de totale bevolking. In Boom gaat het om zo'n 10% van de totale bevolking. Het is voor de thuisblijvers bang afwachten tot het einde van de oorlog om te weten of hun dierbaren het overleefd hebben. Tienduizenden onder hen zullen nooit terugkeren. Van de meer dan 25.000 gedeporteerde Joden en zigeuners overleeft minder dan 5%. Zo'n 7000 tot 9000 politieke gevangenen sterven in Duitsland.

Van de 20 Hemiksemse verzetsstrijders die in juli 1944 worden opgepakt, overlijden er vijf in het concentratiekamp van Buchenwald. Eerder in de oorlog zijn al drie andere verzetsleden omgekomen. Ook onder de arbeiders zijn veel doden te betreuren, door bombardementen, ziekte en uitputting, maar exacte cijfers zijn niet voor elke gemeente bekend. 27 verplicht tewerkgestelden uit Hemiksem overlijden in Duitsland.

© TPA Toerisme Scheldeland

Standbeeld van Robert Vekemans aan de Rupeldijk in Boom.

8 mei 1945, de dag van de Duitse capitulatie, brengt voor de meeste mensen hernieuwde vreugde en hoop op een betere toekomst. Maar er is nog veel werk voor de boeg. Het land moet worden hersteld, sommige oorlogswonden en het gemis aan verloren dierbaren zullen maar langzaam hun plaats krijgen.

Fietsen en wandelen door de WOI-geschiedenis van Scheldeland: dat kan met 4 fietsroutes en 4 wandelroutes die speciaal werden uitgestippeld voor de herdenking van de Grote Oorlog. Download de routes via www.scheldeland.be.

© De Prehistorie van Lier-film Leo Raymakers 1944

De bevrijders van Lier worden onthaald door een enthousiaste massa.

© Familie Mutsaert

Een van de slachtoffers van de terugtrekkende Duitsers is de twaalfjarige Louis Mutsaert.

BEVRIJDING EN MAANDEN NADIEN

Bliksemsnelle bevrijding

Lier, 5 september 1944, 9.30 uur.
Vanuit Mortsel naderen vier Britse verkenningsvoertuigen. Op de Grote Markt stromen inwoners samen om ze te begroeten. Stapvoets rijden de Britten door de uitbundige menigte. Ze verlaten Lier meteen weer richting Herentals. Lier is bevrijd! Of niet?

Nog niet alle Duitse troepen hebben Lier verlaten. Op verschillende plaatsen schieten terugtrekkende groepjes Duitsers op inwoners die soms al aan het vieren zijn. In de huidige deelgemeente Koningshooikt nemen de Britse bevrijders zelfs nog een groot aantal Duitse soldaten gevangen.

Niet alle Lierenaars maken de bevrijding mee. Net als in veel andere Belgische steden deporteren de Duitsers tijdens de

bezetting de Joodse inwoners met hulp van het stadsbestuur. Via de Dossinkazerne in Mechelen (p. 8) eindigen ze in de uitroeiingskampen van het Derde Rijk. Het overgrote deel overleeft die kampen niet. Onder hen Dyszka Zolty en haar kinderen Berisch, David en de pasgeboren Mireille. Enkele weken voor de bevrijding worden ze uit Lier gedeporteerd en vergast in Auschwitz. Met hulp van de bevolking duikt vader Jakob Lemel onder in Emblem. Hij maakt de bevrijding jammer genoeg helemaal alleen mee.

Voor de inwoners die meegewerkt hebben met de Duitse bezetter – of daarvan verdacht worden – is de bevrijding van Lier allesbehalve een feest. Meteen nadat de Duitse troepen Lier hebben verlaten, sluit het verzet 322 zogenaemde ‘zwarten’ op in de Sionkazerne. Net als in Breendonk (p. 10) »

LIER

© Archief Lier, www.kempensiergoed.be

In Koningshooikt poseren inwoners vrolijk met hun bevrijders. Britse, Amerikaanse en Canadese soldaten leren hen allerlei nieuwigheden kennen zoals jazzmuziek en kauwgom.

of andere plekken in België neemt het verzet wraak. Gevangenen worden mishandeld. Het stadsbestuur grijpt in. De collaboratieverdachten verhuizen naar een interneringskamp in Mechelen waar ze hun proces afwachten.

De oorlog duurt voort

De Britse bevrijders trekken snel door Lier. Niet lang daarna arriveren nieuwe soldaten. In de Rijksnormaalschool komt eind september een tijdelijk militair hospitaal voor 300 patiënten. Net als op andere Antwerpse plaatsen worden er soldaten verzorgd die gewond raken bij de verdere gevechten tegen het Duitse leger. Soldaten die overlijden worden begraven op de militaire begraafplaats aan de Mechelsesteenweg. Vandaag rusten daar nog steeds een veertigtal militairen.

De geallieerde troepen installeren ook luchtafweerstellingen in Lier en

© Wim Govaerts

Niet alleen V-bommen richten een ravage aan in Lier. In de nacht van 16 juni 1943 ontploft een aangeschoten Britse bommenwerper boven de stad. De brokstukken en de dodelijke lading slaan in op de wijk rond het huidige Acaciaplein.

Koningshooikt. Om de oorlogskansen in het Duitse voordeel te doen keren, richt Hitler namelijk een geheim wapen op het bevrijde Antwerpen: de gevreesde vliegende bommen. De stad is vanwege zijn strategische belang voor de geallieerden een belangrijk Duits doelwit. Lier en Koningshooikt maken deel uit van een verdedigingsgordel rond Antwerpen die de Duitse voorlopers van de raket moeten onderscheppen.

Lier en Koningshooikt worden zelf ook het slachtoffer van V-bommen. Die projectielen zijn weinig betrouwbaar en storten vaak neer voor ze hun doel bereiken. Ook bommen die uit de lucht zijn geschoten, richten ter plekke heel wat schade aan. In totaal vallen er 55 V-bommen op Lier en 15 op Koningshooikt. Dat leidt niet alleen tot materiële schade, er laten ook 49 mensen het leven. Pas in maart 1945 houdt de Duitse terreur eindelijk op en eindigt het oorlogsgeweld.

HEIST-OP-DEN-BERG

© R. Patteet & Koninklijke Heemkring Die Swane

In mei 1940 blaast het Belgische leger de brug over de Nete bij Looijdijk op, om de opmars van het Duitse leger tegen te houden.

© R. Patteet & Koninklijke Heemkring Die Swane

De eerste Britse verkenningvoertuigen komen aan.

VEEL VOLK EN VEEL VLAGGEN

Het einde van de oorlog is in Heist-op-den-Berg al in augustus 1944 in zicht. Op 29 augustus nemen de vrouwen en kinderen van de Duitse bezetters in Heist de trein richting Duitsland. De daaropvolgende dagen trekken er verslagen, vermoeide Duitsers voorbij. Het is een chaotische en soms gewelddadige aftocht. Op 3 september zien de Heistenaren Britse vliegtuigen overvliegen, 's nachts zijn er in de verte ontploffingen te horen.

De volgende dag verschijnt de eerste Belgische vlag. Een dappere inwoner van Heist-Goor hangt hem uit, anderen volgen. Mensen staan klaar met bloemenruikers en driekleurige strikjes. Maar er is nog geen bevrijder te zien. Op 5 september verschijnen eindelijk de Britten met hun tanks. De bevolking reageert uitbundig, vrouwen vallen de soldaten om de hals, nog meer vlaggen

verschijnen en de fanfare laat van zich horen.

De Britten blijven tot in januari 1945. Ze zijn onder andere gestationeerd op de Mechelbaan en in het Hof ter Laken. Speciaal voor hen preekt kapelaan Druyts met Kerstmis in het Engels in de Sint-Lambertuskerk.

Vanaf november 1944 bestoken de Duitsers de haven van Antwerpen met 'vliegende bommen'. De geallieerden plaatsen luchtafweergeschut en proberen de bommen in de lucht tot ontploffing te brengen, of te doen afwijken naar minder drukbevolkt gebied. In Heist-op-den-Berg, Booischot, Hallaar, Itegem, Schriek en Wiekevorst samen vallen er 31 V1- en 7 V2-bommen. 60 mensen raken gewond en er vallen 12 doden. Ruim 500 huizen worden licht of zwaar beschadigd, 27 worden volledig vernield. >>

HEIST-OP-DEN-BERG

De fanfare trekt door de Bergstraat.

© Jef Mertens – Jefe Portret

In Veerle staat artillerie opgesteld voor de beschieting van Geel.

© Balen Bevrijd

De politieke gevangenen van Vorst, met rechtsonder Marcel Heselmans en linksonder Marcel Coenen.

SNEL BEVRIJD, LANG WACHTEN

Vanaf 3 september 1944 blazen de Duitsers de aftocht. Ze eisen alles op wat wielen heeft, van fietsen tot boerenkarren. Op 6 september in de voormiddag verschijnen de eerste Britten in Eindhout, Vorst en Veerle. Het zijn verkenners, met lichte, snelle pantservoertuigen. De volgende dagen is het een drukte van jewelste. Duizenden soldaten trekken voorbij, honderden vinden een onderkomen in scholen en huizen. De geallieerde troepen rusten hier uit van de strijd of bieden logistieke ondersteuning aan het front.

Historicus Pieter Serrien tekende de indrukwekkende getuigenis van Louis Boeckmans op in 'De laatste getuige. Hoe ik Breendonk en Buchenwald overleefde', Uitgeverij Horizon, 2019.

In de nacht van 14 op 15 juli 1944 nemen de Duitsers acht verzetslieden gevangen. Voor de familie van die acht mannen blijft het nog lang bang afwachten. Marcel Heselmans komt niet meer naar huis. Hij wordt tijdens een ontsnappingspoging doodgeschoten. Marcel Coenen overlijdt op 18 maart 1945 in het concentratiekamp Berga-aan-de-Elster (Buchenwald). Zijn stoffelijk overschot komt in een massagraf terecht. Coenen en Heselmans waren de leiders van sectie 94 van de verzetsbeweging 'Groep G'. Ze hielpen Britse piloten onderduiken en braken in gemeentehuizen in om documenten te vervalsen. Zo kon het verzet wegvoeringen en voedseloperingen bemoeilijken.

Voor de overige zes gaat het samen met honderden andere Belgische gevangenen van Breendonk, via Buchenwald, naar Dora-Blankenburg in Duitsland. Onder de »

LAAKDAL

De bevolking
verwelkomt de
bevrijders.

© Jef Mertens – Jefke Portret

Belgische gevangenen bevindt zich ook Louis Boeckmans uit Tessenderlo. Samen met de groep uit Vorst brengt het Rode Kruis hem in april 1945 naar Zweden. Daar kunnen de

sterk verzwakte gevangenen – Louis weegt geen 40 kilo meer – opnieuw aansterken. Pas op 13 juli 1945 zijn ze terug thuis. Na de bevrijding komt Louis in Vorst wonen.

© Louis van Eester

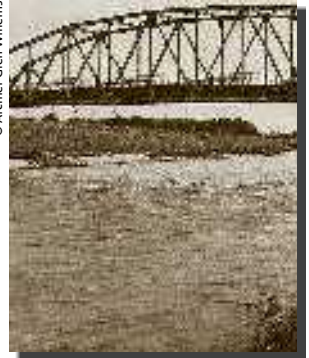
De graven van David Thursby en Ronald Charles Bird in 1944.

© Archief Gien Willems

Vandaag hebben beiden een rustplaats op het kerkhof van Viersel.

© Archief Gien Willems

De brug van Viersel en de Vierseldijk voor de Tweede Wereldoorlog.

DE BEVRIJDING VAN VIERSSEL

Op 9 september 1944 is Viersel-dorp al bevrijd. De andere kant van het Albertkanaal is nog in handen van de Duitsers. De 25-jarige korporaal David Thursby en de 24-jarige soldaat Ronald Charles Bird, beiden van het 4th Battalion Welch Regiment, zijn samen op verkenning. Vanuit Massenhoven zijn ze op weg naar de kapotte brug in Viersel. Beiden sneuvelen die dag.

Volgens oorlogsveteraan Emrys Davies werden Thursby en Bird door een Duitse patrouille gevangen genomen. 'In plaats van de gevangenen mee te nemen, schoten de Duitse soldaten hen ter plekke dood. Leden van de ondergrondse openden de jacht op de Duitse patrouille. Ze achtervolgden hen en doodden hen uiteindelijk allemaal.'

Enkele inwoners van Viersel vertellen een ander verhaal: de Duitsers staken met een bootje het kanaal over en wierpen een handgranaat naar

de Britse soldaten. 'Een van hen was op slag dood, de andere zwaargewond. Niemand uit het dorp durfde hulp bieden uit schrik om zelf gedood te worden.'

Luchtafweer

Viersel is bevrijd, maar de oorlog is nog niet afgelopen. Vanaf oktober 1944 verblijven er geallieerde luchtafweereenheden in Viersel, onder andere op het kasteeldomein Hovorst en in de Brouwerij op Vierseldijk. Ze bemannen het naburige luchtafweergeschut dat deel uitmaakt van de geheime verdedigingsoperatie Antwerp X, de geallieerde poging om zoveel mogelijk V1-bommen tegen te houden.

Boven Vierseldijk halen de Amerikanen op 27 oktober, om 4.30 uur 's ochtends, hun eerste V1-bommen neer. Battery D, 126th Anti-Aircraft Gun Battalion schiet raak en twee onbemande Duitse vliegtuigen exploderen in de lucht. >>

ZANDHOVEN: FIETSTOCHT 'TUSSEN VICTORY EN VERGELTUNG'

 De rode draad door deze fietstocht is de verdediging van Antwerpen tegen de V-bommen. De gemeente Zandhoven lag in oktober 1944 recht in de aanvliegroute van de eerste V1's.

1 Gedenksteen gesneevde militairen Viersel

2 Historische locatie Amerikaanse luchtmachtterrein Rana De steekweg bij Pulle

3 Historische locatie batterij zoeklichten - meergestorte V1-bom Gebied tussen de Kerkhofkaai en Viersel

4 Monument en graven Kerkhof Viersel

5 Locatie neergeaalde V-bommen Viersel

6 Kantje van huwot, hoofdkwartier militairen Kofstraat 4

7 Brug Massenhoven, locatie pantserwagen Brug Marijebos

8 Massenhoven bevrijd Dorpspark

9 Gedenksteen Canadische militaire Kerkhof Massenhoven

10 Historische locatie batterij zoeklichten Ompinging Bogijnweg

11 Hof van Tere, locatie Antis Aircraft Operation Room Kofstraat 3

12 Historische locatie hoofdkwartieren Antis Aircraft Regimenten Centrum Landover

13 Zandhoven bevrijd Amelbergstraat

14 Historische locatie Fokke Luchtmachtwacht Ompinging beemstraat - Kofstraat

15 Doornin Hooidek, locatie V-bom inslag Langestraat 170

16 Historische locatie batterij zoeklichten Langestraat - Kofstraat

17 Entreehof, historische locatie toegang hospitaal Kofstraat

18 Pulderbos, een preventiekamp voor soldaten Kofbergelaan

19 Revalidatiecentrum, locatie Amerikaans hospitaal Kofbergelaan 8

20 Historische locatie Britse luchtmacht Ompinging Kerkhofkaai - Viersel

21 Historische locatie kampement van Britse militairen, het eerste Ompinging Pulderbos - Rana

22 Historische locatie Britse luchtmachtgeschut Ompinging Kerkhofkaai - Pulle

23 Oude parochiekerk Pulle, hoofdkwartier militairen Dopstraat 42

24 Historische locatie batterij zoeklichten Ompinging Kofbergelaan - Dopstraat

25 Pulle bevrijd Dopstraat

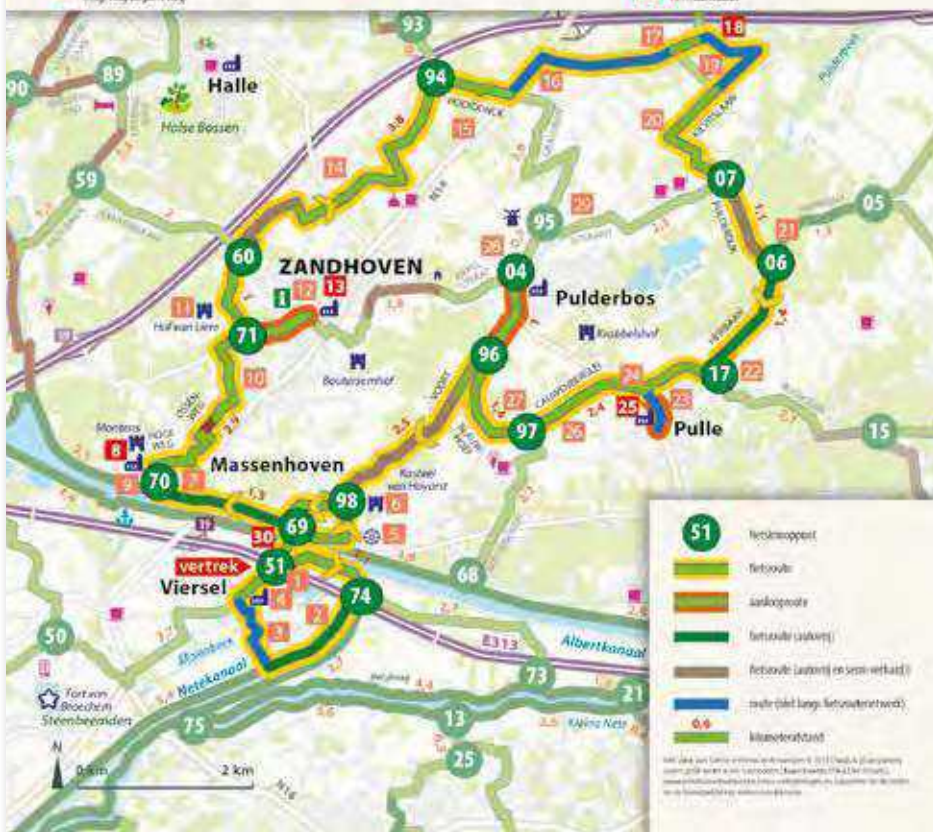
26 Nabij Kofbergelaan, locatie V2-inslag Caubergel 46

27 Pulsebeek, locatie V2-inslag Fabrick - Wijntraaiweg

28 Buisweg, locatie Royal Electrical and Mechanical Engineers Pulderbos dorp

29 Historische locatie Amerikaanse militairen Ompinging Looberstraat

30 De bevestiging van Viersel Kerkhofkaai

© familie Joris

In de nacht van 15 op 16 september waagt het 2de bataljon van de Gordon Highlanders de oversteek aan Sas 6. Hun poging mislukt en de tol is zwaar. Er vallen tientallen zwaargewonden. Vijf soldaten, onder wie de leidinggevende officier, komen om het leven. De familie Joris begraaft hen.

VAN PATERS EN BRUGGEN

Op 13 september 1944 bevrijden de Britten Mol. In de omgeving wordt om elke oversteekplaats aan het Kempisch Kanaal Bocholt-Herentals gevochten. Meerdere pogingen van de geallieerden om aan de sassen over te steken mislukken.

In Mol-Rauw trekken Britse tanks en verkenningsvoertuigen er op 16 september opuit, samen met een Molse verzetsstrijder. Zonder veel moeite bereiken ze het verlaten Kasteel De Maat. De Duitsers hebben voor hun vertrek de toren opgeblazen, om te verhinderen dat die dienst kan doen als uitkijkpost. De brug over het kanaal is vernield en de Duitsers aan de overkant nemen de verkenner onder vuur. Dat maakt een oversteek ook hier onmogelijk.

Op 18 september nemen generaal von der Heydte en zijn staf hun intrek in de abdij van Postel. Op verschillende plaatsen in

© Woestijnpaleis

Tijdens de Tweede Wereldoorlog is Kasteel De Maat een kamp voor jongeren van de Vrijwillige Arbeidsdienst voor Vlaanderen, een collaborerende jeugdorganisatie.

Postel staan kanonnen opgesteld. Schuren veranderen in munitiedepots. De Britse artillerie bestookt de abdij vanuit Sas 3, Bladel en Bergeijk. De abdij zit vol vluchtelingen, de paters laten hen uitzonderlijk de omheinde abdijs tuin binnen. Van 22 op 23 september vertrekken de Duitsers, op 23 september arriveren de geallieerden. De abdij wordt dankzij die Duitse aftocht geen slagveld. (Lees ook: Arendonk, p. 59)

Na het vertrek van de Duitsers leggen de Britten aan Sas 3 een tijdelijke brug aan. Die 'baileybrug' ligt er vandaag nog steeds en is een van de weinige intacte exemplaren van dit staaltje technisch vernuft. De Brit Donald Coleman Bailey ontwierp de brug in 1940 om genietroepen te ondersteunen in hun operaties. De brug is modulair en kan zonder bijzonder gereedschap of hijskraan gebouwd worden, bijzonder praktisch in oorlogssituaties.

»

Van de opbouw van de baileybrug in Mol zijn geen foto's bewaard. Hier zie je hoe een soortgelijke brug in Ravels wordt gebouwd.

De baileybrug in Mol vandaag. De baileybrug van Mol aan De Maat is een dubbele baileybrug, aan elkaar verbonden via het 'Postels eilandje'. De restanten van de brug die begin WOII werd opgeblazen zijn nog goed te zien. De brug is erkend als bouwkundig erfgoed, de site waar de brug ligt is belangrijk cultuurhistorisch landschap.

MOL: FIETSTOCHT 'DE STRIJD OM HET KEMPISCH KANAAL'

 Je ontdekt het verhaal van de strijd om het Kempisch kanaal, waar tussen Donk en Ten Aard de bloedigste bevrijdingsgevechten van België plaatsvonden. In het landschap vind je stille getuigen van dit verschrikkelijk strijdtoneel.

Meer info: fietsroutes.provincieantwerpen.be

Meer lezen over de gevechten aan de kanalen in Mol en Geel kan je op de website www.battleforthelocks.be.

MOL: FIETSTOCHT 'HET VERHAAL VAN POSTEL'

 Tijdens deze fietstocht maak je een rit over een echte baileybrug en ontdek je het verhaal van de abdij van Postel. Dit eeuwenoude monument bleef tijdens de oorlog gespaard dankzij een beslissing van de katholieke Duitse kolonel Von der Heydte.

Meer info: fietsroutes.provincieantwerpen.be

© Heemkundige Kring Meerhouts Patrimonium

De Vleugel van Meerhout na de Tweede Wereldoorlog. Later wordt hier een gedenkplaat met de namen van de bemanningsleden aan toegevoegd.

DE VLEUGEL, EEN BIJZONDER MONUMENT

In de nacht van 14 op 15 februari 1943 haalt een Duitse nachtjager een bommenwerper van de Royal Air Force neer boven Meerhout. De HE164, een Vickers Wellington, was op weg naar een bombardement op Keulen. Drie bemanningsleden komen om. Drie andere overleven de crash dankzij hun parachutes. De Duitsers nemen hen gevangen.

De Duitsers ruimen de brokstukken op. Enkele Meerhoutenaren verstoppen een stuk van het wrak in een schuur van een nabijgelegen boerderij. Na de bevrijding maken ze er in De Donken, nabij de plaats van de crash, een gedenkteken mee. Ze noemen het De Vleugel, maar eigenlijk is het een stuk van de staart van de neergestorte bommenwerper. Het monument raakt in vergetelheid tot wandelaars het in de jaren 1970 herontdekken. Vandaag is het nog steeds een uniek gedenkteken.

HOKEY COKEY

You put your left arm in
your left arm out
in, out, in, out
you shake it all about.
You do the hokey cokey
and you turn around
that's what it's all about!

Wist je dat de Britten de Hokey Cokey dansen en de Amerikanen de Hokey Pokey?

Dansen en zingen met de Schotten

In de nacht van 12 op 13 september 1944 verlaten de Duitsers hun stellingen langs het Albertkanaal. De volgende ochtend bereiken de geallieerden Zittaart. De bewoners snellen de bevrijders, het 2de Bataljon Gordon Highlanders, tegemoet. Er volgt een triomfantelijke intocht in Meerhout via de Zittaartsesteenweg (vandaag de Bevrijdingslaan). Later op de dag volgen transporttroepen, tanks en kanonnen.

Het is feest in het dorp. De geallieerde soldaten spelen muziek en leren de bewoners liederen en dansjes aan, zoals de Hokey Cokey. Die volksdans, met vaste pasjes, is in de jaren 1940 heel populair in het Verenigd Koninkrijk. De soldaten brengen een stukje van thuis mee naar Meerhout. >>>

MEERHOUT

Poseren met de bewrijders.

© Gemeentebestuur Olen

Voor hun schuilplaats toont vader Miel De Schrijver trots zijn kersverse zoon. Rechts naast hem de Schotse peter, luitenant-kolonel McHunt.

© Gemeentebestuur Olen

Pastoor Janssens keert terug uit de Duitse concentratiekampen en wordt feestelijk onthaald in zijn parochie.

© Gemeentebestuur Olen

Vele jaren na de bevrijding blijven de Olenaars de Tweede Wereldoorlog herdenken. Zo richt de gemeente in 2009 een monument op ter nagedachtenis van de Britse bommenwerper Halifax HR839 die in 1943 neerstortte in Olen.

TWEE MOOIE BEVRIJDINGSVERHALEN

Een Schotse peter

In september 1944 neemt het Britse leger stap voor stap het zuidelijk deel van de Kempen in. De Duitsers doen wat ze kunnen om de oprukkende Britten tegen te houden. Olen is een van de gemeenten waar het tot een bloedig treffen komt.

De inwoners van St.-Jozef-Olen schuilen tijdens de gevechten in de fabriek van Union Minière aan het kanaal Bocholt-Herentals. Met meer dan 400 zijn ze. Onder hen de hoogzwangere Regina Janssens. Schuilend voor de bombardementen en kogelregen bevalt ze op 14 september van een zoon, Jan De Schrijver. Uit dankbaarheid vragen Regina en haar man Miel hun bevrijder Peter McHunt, luitenant-kolonel van de Schotse Infanterie, als peter van het pasgeboren kind.

Terug uit Buchenwald

Pas in mei 1945 capituleert het Duitse leger. De weinige Joden, Roma en politieke gevangenen die de concentratiekampen overleven, keren naar huis terug. Onder hen pastoor Janssens uit St.-Jozef-Olen. In de zomer van 1944 werd hij om onbekende redenen gearresteerd door de Duitse geheime politie en gedeporteerd naar het beruchte Buchenwald-kamp in Duitsland. Als hij terug is in zijn parochie wordt hij feestelijk onthaald.

Niet iedereen van de bijna dertig politieke gevangenen uit Olen heeft evenveel geluk. Meer dan de helft overleeft de oorlog niet. Ze sterven in de concentratiekampen of tijdens de beruchte dodenmarsen, dieper het belegerde Duitsland in.

GEEL

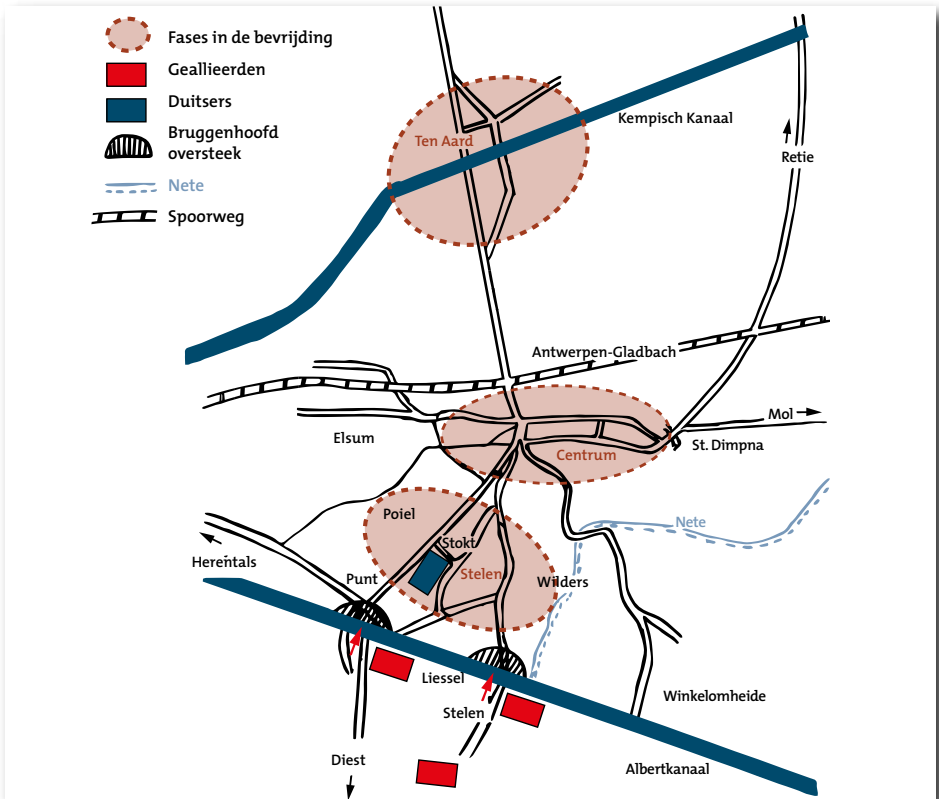
DE SLAG OM GEEL

Antwerpen is bevrijd, maar de Duitsers verschanen zich achter het Albertkanaal. Het Commando van de Britse 50ste Northumbrian Infanteriedivisie kiest ervoor om bij Geel het kanaal over te steken. De Britten stellen een brigade op in Geel-Punt en een in Geel-Stelen.

Na de vlotte opmars door Frankrijk en de snelle bevrijding van Antwerpen, verwachten de geallieerden een gemakkelijke oversteek,

maar het draait anders uit. De Duitsers reorganiseren zich en wachten de Britten op. De 'Slag om Geel' wordt een van de zwaarste veldslagen van de bevrijding op Belgisch grondgebied, vanwege het hoge aantal slachtoffers, de grote vernielingen en de intensiteit van de gevechten.

In de nacht van 7 op 8 september starten de Britten hun offensief, een kilometer ten

© Stadsarchief Geel, Collectie Willem Van Broeckhoven

Duits antitankgeschut aan de Doornboom.

oosten van Geel-Punt. De eerste poging om in Stelen het Albertkanaal over te steken, start de volgende dag om 18.30 uur. Vanaf de overkant volgt onmiddellijk Duits verdedigingsvuur. Ondanks de beschietingen en meerdere verliezen slaagt de Britse brigade erin om het kanaal in stormboten over te steken.

Op 9 september 's avonds gaan de Duitsers in de tegenaanval. Er volgt een helse, chaotische nacht. Kleine groepen Duitse en Britse soldaten raken in elkaar verstrengeld. De Duitse infanterie kan rekenen op gepantserd antitankgeschut. Toch komt er geen Duitse doorbraak.

Uiteindelijk kunnen de twee Britse brigades hun bruggenhoofden verenigen op 10 september. Het loopt van Poel via de Doornboom naar Wilders. De volgende stap is de herovering van Geel-Centrum.

DE VEROVERING VAN HET CENTRUM

Op 10 september bezetten de Britten een

© Stadsarchief Geel, Collectie Willem Van Broeckhoven

Op zondag 10 september 1944 om 15.05 uur rijden de eerste Britse Shermantanks het marktplein van Geel op.

groot deel van het centrum, met de hulp van de Shermantanks van het Sherwood Rangers Regiment.

De geallieerden kunnen via de Pas en de Markt oprukken tot halverwege de Stationsstraat. Daar raken ze in de problemen. Ze willen de Duitsers omsingelen, maar worden zelf in de tang genomen. De Duitse soldaten krijgen steun van Jagdpanthers, rijdende antitankkanonnen, die de Britse tanks een voor een kunnen uitschakelen. Er zijn ook zware huis-aan-huisgevechten. De Britten worden teruggedrongen tot aan het Albertkanaal. Op 11 september controleren de Duitsers opnieuw het centrum.

Op 12 september lost de 15de Schotse Infanteriedivisie de 50ste Northumbrian Divisie af. De volgende dag trekken ze het centrum binnen. De Duitsers zijn nergens meer te bespeuren. Die hebben zich tactisch teruggetrokken tot achter het Kempisch kanaal in Ten Aard. Zo verkorten de Duitsers hun defensielijn en kunnen ze hun troepen op meerdere plaatsen gemakkelijker inzetten. »

De zwaar beschadigde Sint-Dimpnakerk met op de voorgrond een vernielde Britse tank.

De stevige confrontatie van september 1944 laat in het centrum van Geel zijn sporen na. Beide partijen gebruiken enorm veel artillerie. Heel wat straten en huizen zijn verwoest. De Sint-Amandskerk en de Sint-Dimpnakerk zijn zwaar beschadigd. Het is een voorbode voor de hel van Ten Aard.

DE HEL VAN TEN AARD

De Slag om Geel wordt voortgezet in Ten Aard, een gehucht van Geel. Negen dagen en nachten zijn er hier hevige gevechten. Het hele dorp wordt daarbij verwoest.

Op 14 september 1944 slaagt de 15de Schotse Infanteriedivisie erin om het Kempisch Kanaal Bocholt-Herentals over te steken en in de dorpskom van Ten Aard een klein bruggenhoofd te vormen. Maar de Duitsers vernietigen elke brug die de Schotten over het kanaal slaan. De weilanden in de buurt zetten ze onder water.

Het geallieerde bruggenhoofd houdt maar net stand. Elke vooruitgang die de Schotten

Op zaterdag 9 september bezetten de Duitsers Ten Aard. Op 13 september blazen ze de noodbrug op.

boeken, slaan de Duitsers weer terug. Onophoudelijk zijn er artilleriebeschietingen en lijf-aan-lijfgevechten. De Britse opperbevelhebber, veldmaarschalk Bernard Montgomery, komt de divisie op 15 september moed inspreken en onderscheidingen uitdelen. De gevechten in Ten Aard gaan namelijk deel uitmaken van Operatie Market Garden, een groot offensief richting Arnhem in Nederland. De Schotten moeten daarbij de linkerflank afdekken.

De gevechten in Ten Aard gaan verder. Omdat de Schotten er niet in slagen uit het bruggenhoofd te breken, krijgen ze het bevel om zich terug te trekken. Ze doen dat in de nacht van 20 op 21 september. Maar een dag later zijn ook de Duitsers weg, om posities verder noordelijk in te nemen.

Ten Aard blijft verwoest achter. Van de 300 huizen zijn er bijna 100 uitgebrand, vernield of zwaar beschadigd. De verliezen aan beide zijden liggen hoog. De 15de Schotse Divisie telt 112 doden, 644 gewonden en 158 vermisten. Er zijn 25 burgerslachtoffers gevallen. >>

© Suzanne Verbruggen

De War Cemetery in Geel is een van de weinige Britse militaire begraafplaatsen van de Tweede Wereldoorlog in Vlaanderen. De slachtoffers werden begraven op de burgerlijke begraafplaats van Sint-Dimpna. Na de oorlog zijn de lichamen verplaatst naar de huidige begraafplaats. In totaal zijn er 399 Britten en een Canadees begraven. In 2009 werd de site definitief beschermd als monument, omdat hij een historische en artistieke waarde heeft.

© Stadsarchief Geel, Collectie Willem Van Broeckhoven

Geel viert de bevrijding op het marktplein, mei 1945.

DESSEL

© Verzameling Heemkundige Kring De Griffioen Dessel vzw

Een deel van de bevolking vlucht naar de Heide. Het gezin van Ernest Minnen keert op 23 september terug.

© Verzameling Heemkundige Kring De Griffioen Dessel vzw

Zes woningen worden totaal vernield, 37 worden zwaar en 55 licht beschadigd. Bij Ernest Minnen viel een granaat recht door het bed.

TIEN DAGEN SCHUILEN

In september 1944 kruisen projectielen van Duitsers en Britten elkaar dagenlang boven het Kempisch Kanaal aan Mol-Donk en boven Dessel. De Duitsers hebben op 13 september de brug over het kanaal opgeblazen. Het bevrijdingsleger is daardoor gestrand. De Britten nemen een stelling in langs het kanaal, de Duitsers stellen hun geschut midden in het dorp op.

Op de markt worden de Sint-Niklaaskerk en heel wat huizen zwaar beschadigd. Twee inwoners komen daarbij om, twintig anderen raken gewond. Het Rode Kruis helpt waar mogelijk, maar kan door de aanhoudende beschietingen weinig ondernemen. Enkele gewonden worden voor verzorging naar Retie overgebracht (lees ook Retie p. 47).

De bewoners brengen bange dagen door in hun schuilkelders of vluchten het dorp uit. Op 14 september 1944 wagen een vader en een vroedvrouw zich door de kogelregen. Een bange moeder baart even later in de kelder van een boerderij een kind.

Maar het einde is in zicht. Op vrijdag 22 september, om 23 uur 's avonds, verlaten de Duitsers eindelijk het dorp. Het hele front tussen Antwerpen en Geel wordt teruggebracht tot achter het kanaal Dessel-Turnhout-Schoten. De volgende dag begint opnieuw met Brits geschut. Enkele dorpelingen trekken daarom met een witte vlag naar de geallieerden. Even later is het feest. De Desselaars lopen naar Mol-Donk om de soldaten te begroeten. Ook voor Dessel is de oorlog gedaan. Al volgen er nog moeilijke dagen van straatrepressie, en moeilijke jaren van wederopbouw.

De familie Vos houdt een week lang, tot aan de bevrijding, Charles M. Faith verborgen, een van de overlevenden van de crash van de Dakota in Kortijnen. Hier wordt hij in triomf, met paard en kar en harmoniemuziek, naar het gemeentehuis gebracht.

TIEN CRASHES

‘Ze vliegen dik, zo dik dat de vogels te voet moeten gaan’

In de nacht van 22 op 23 september 1944 vertrekken de Duitsers uit Retie. De volgende dag staan de Britse bevrijders op het marktplein.

De dagen ervoor waren spannend. Honderden vliegtuigen trekken over de gemeente. Het is een ongelooflijk schouwspel. Ruim 2000 transport- en zweefvliegtuigen en 1500 jachtvliegtuigen nemen op 17 september deel aan Operatie Market Garden, het geallieerde plan om Nederland te bevrijden. Boven Geel maakt hun aanvliegroure vanuit Groot-Brittannië richting Nederland een knik naar het noorden. Boven Retie en omgeving passeren ze vervolgens over bezet gebied.

Het Oud Gemeentehuis. Het toeristisch infopunt van Retie is in de kelder verdieping van het Gemeentehuis op de Markt.

De vliegtuigen zijn zwaar geladen en vliegen laag en traag. Dat maakt ze een gemakkelijke prooi voor het Duitse afweergeschut. De inwoners van Retie zien bemanningsleden en passagiers met parachutes springen en helpen overlevenden onderduiken. Samen met de Britse Halifax die in 1943 neerstortte, crashen er tijdens de oorlog minstens tien vliegtuigen boven het dorp.

Hulppest

Tijdens de Slag om Geel richt het Vlaamse Kruis in de bomvrije kelder verdieping van het gemeentehuis van Retie een noodhospitaal in. Ze verzorgen er burgers uit Retie, Dessel en Kasterlee die het slachtoffer zijn van de beschietingen op het Duitse afweergeschut door de geallieerden. Na de bevrijding neemt het Rode Kruis de hulppest over. >>

RETIE

Vliegtuigen van Operatie Market Garden boven de Kloosterstraat.

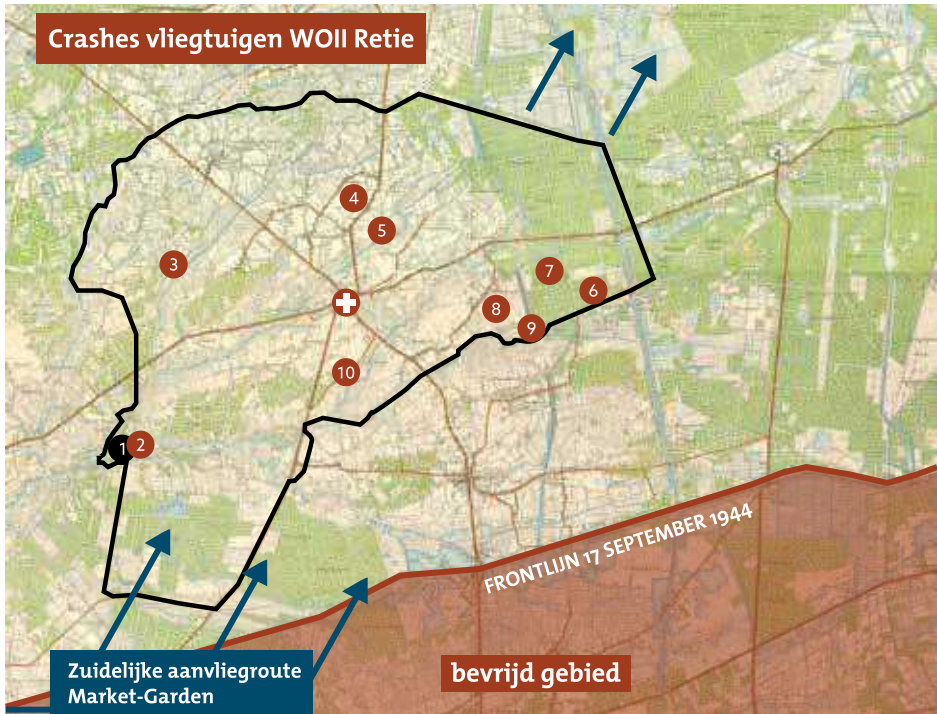

© Heemkring Zeven Neten Retie

In Kortijnen staat een oorlogsmonument om de bemanning en passagiers (pathfinders van de Amerikaanse 101ste Luchtlandingsdivisie, onder wie Charles M. Faith) van de Dakota te herdenken.

- 1
✈
Crash Beverdonk
Britse Handley Page Halifax Mark II, JN 920
 nacht van 22 op 23 oktober 1943
 7 bemanningsleden komen om.
- 2
✈
Crash Beverdonk ('Smerig Bos')
 zweefvliegtuig
 vermoedelijk op 17 of 19 september 1944
 ca. 20 inzittenden, allen overleven.
- 3
✈
Crash Kortijnen
Amerikaanse C-47, 42-100981
 17 september 1944
 5 bemanningsleden en 4 parachutisten ('pathfinders') van de 101ste Airborne Division komen om, 6 'pathfinders' overleven de crash.
- 4
✈
Crash Obroek
Amerikaans zweefvliegtuig - 19 september 1944
 inzittenden zijn van de 327ste Glider Infantry (101ste Airborne Division), 2 sneuvelen in vuurgevecht, onbekend aantal overleven.
- 5
✈
Crash Steenweg op Arendonk (Rooiendonk)
Amerikaans zweefvliegtuig - 17 september 1944
 3 of 4 overlevenden, geen slachtoffers.

- 6
✈
Crash Zandijkdreef
Amerikaanse C-47, 224111 - 17 september 1944
 piloot en copiloot overlijden,
 2 andere bemanningsleden en 18 parachutisten van de 502nd PIR (101ste Airborne Division) overleven.
- 7
✈
Crash Eksterberg
Amerikaans zweefvliegtuig - 19 september 1944
 piloot en copiloot komen om.
- 8
✈
Crash Groenendijk
Amerikaans zweefvliegtuig - 19 september 1944
 1 inzittende overlijdt.
- 9
✈
Crash Aberg
Amerikaanse C-47 292842 - 19 september 1944
 piloot en copiloot komen om, 3 andere bemanningsleden redden zich met de parachute.
- 10
✈
Crash Meierend-Bosend
Amerikaanse C-47 2100770 ('Little Jo')
 19 september 1944
 De 4 bemanningsleden komen om.

Lucky Lady en de grondcrew voor vertrek. Lucky Lady was een van de 376 bommenwerpers die de Amerikanen voor dit offensief inzetten op 17 augustus 1943. De Duitsers haalden er 60 neer.

Verzorging van een gewonde in het kasteel de Renesse.

Het kasteel van de graven de Renesse vormt een opvallende blikvanger in het hart van Oostmalle. In het Domein de Renesse, een natuurgebied van 127 ha, kan je het hele jaar door vrij wandelen. Kasteel de Renesse, Lierselei 28-30, info@domeinderenese.be, 03 311 55 91, domeinderenese.be

SOLDATEN EN VERPLEEGSTERS IN HET KASTEEL

Net als tijdens de Eerste Wereldoorlog nemen de Duitsers hun intrek in het kasteel van de graven de Renesse. In maart 1941 vernielen Britse bommen een deel van de linkervleugel.

Lucky Lady

In de zomer van 1943 verstoppen inwoners van Oostmalle Chester Beasley in de ijskelder in het park van het kasteel. Hij was de staartschutter van de Amerikaanse B-17-bommenwerper genaamd Lucky Lady. Na één nacht geeft hij zich over aan de Duitsers.

Chester nam deel aan een groot Amerikaans offensief tegen de kogellagerfabrieken in Schweinfurt alsook van een offensief tegen de vliegtuigfabrieken van Messerschmitt in Regensburg. Een eerste vloot vertrekt op 17 augustus 1943 in de voormiddag en wordt boven de Kempen aangevallen door Duitse jachtvliegtuigen voor het Britse en Canadese leger. In de namiddag vertrekt een tweede aanvalsmacht. Zij namen dezelfde vliegroute

en verliezen daardoor tientallen toestellen, waaronder Lucky Lady. Negen bemanningsleden kunnen zich redden met hun parachutes. Pilot Weldon L. Simpson verlaat als laatste het vliegtuig en valt te pletter.

Britse verpleegsters

Na de bevrijding van Malle op 23 september 1944 worden er in het kasteel gewonde Britse en Canadese soldaten geopereerd en verzorgd. Het is een tijdelijk en snel opgezet militair ziekenhuis met ziekenzalen en operatiezalen. Kasteel en park doen ook dienst als opslagplaats voor het Britse en Canadese leger.. Britse verpleegsters staan in voor de verzorging van gewonde soldaten en burgers. Enkele soldaten sterven in het kasteel. Ze worden in het park begraven. Na enkele weken doeken de geallieerden dit tijdelijk veldhospitaal weer op.

De mooie natuurwandeling 'Wolfskapel-pad' leidt je door het Domein de Renesse naar de oudste kapel van Malle. Meer info: www.toerisme-malle.be/wolfskapelad

© Jhomy Bastiaensen

Laatste rustplaats van de gesneuvelde piloot Hesketh en Sergeant Worobrow op de Amerikaanse militaire begraafplaats van Neuville-en-Condroz.

© Archief Marcel Borghs - Hans den Brok

Formatie van Dakota's met zweefvliegers.

DUITS AFWEERGESCHUT BESTOOKT GEALLIEERDE VLIEGTUIGEN

In de weinig bebouwde omgeving rondom Kasterlee staat tijdens de Tweede Wereldoorlog Duits afweergeschut opgesteld. De zogenoemde Flakstellungen beschieten overvliegende toestellen van de geallieerde luchtmacht. Als gevolg daarvan crashen er in de regio verschillende Britse en Amerikaanse vliegtuigen.

Tijdens Operatie Market Garden vliegen heel wat van die geallieerde toestellen over de Kempen richting Nederland. Hun opdracht is om daar parachutisten te droppen die vervolgens strategische bruggen over Maas en Rijn moeten innemen. Het gaat om traag- en laagvliegende formaties, sommige vliegtuigen slepen zweefvliegers achter zich aan. Ze vormen een gemakkelijk doelwit voor het Duitse afweergeschut.

Op 19 september 1944 – Operatie Market Garden is in volle gang – raakt de Duitse luchtafweer een tweemotorige Douglas DC-3 Dakota met zweefvlieger wanneer hij boven Kasterlee vliegt. Het toestel schiet in brand. De zweefvlieger wordt losgekoppeld en kan een noodlanding maken tussen Corsendonk en natuurreserveaat de Tikkebroeken. De inzittenden verschansen zich in de dichtbegroeide omgeving.

De bemanning van de Dakota heeft minder geluk. Sergeant Worobrow's parachute weigert dienst en piloot Hesketh stort samen met het toestel te pletter. Copiloot Pollock en mecanicien Turner overleven hun parachutesprong wel, maar Turner wordt na zijn landing gevangengenomen.

In totaal gaan tijdens Operatie Market Garden 80 Dakota's verloren, waarbij vele piloten en bemanningsleden het leven laten. >>

LICHTAART

© ACIV Agentschap Onroerend Erfgoed

Op dit digitale hoogtemodel zijn de verschillende restanten van de Flakstelling nog goed te zien. Recht tegenover huisnummer 34 in de straat Snekenshof in Lichteart neem je het wandelpad door het bos om aan de site te geraken.

© Erfgoed Noorderkempen

Deze Duitse munitiebunkers maken tijdens de Tweede Wereldoorlog deel uit van de verdedigingsgordel rond Union Minière. Ze zijn vandaag nog zichtbaar in het landschap.

EEN DUITSE VERDEDIGINGSGORDEL ROND UNION MINIERE

Tijdens de Tweede Wereldoorlog bouwt het Duitse leger in Lichteart een stelling uit met luchtafweergeschut. Dat geschut verdedigt de nabijgelegen fabriek van Union Minière, het huidige Umicore, in Olen.

Uranium in Olen

De fabriek in Olen is van groot strategisch belang voor de bezetter. (Lees ook: Olen, p. 41) Union Minière is namelijk gespecialiseerd in de verwerking van kobalt, koper en uraniumerts, afkomstig uit Belgisch-Congo. Als de oorlog uitbreekt, liggen er aanzienlijke uraniumvoorraden in Olen. Nazi-Duitsland, dat plannen koestert voor de ontwikkeling van een atoomwapen, is daarin bijzonder geïnteresseerd. Vanwege de strategische grondstoffenvoorraden bouwt het Duitse leger rond de fabriek een verdedigingsgordel. Niet alleen in Lichteart maar ook in Olen en Herentals komen batterijen met luchtafweergeschut, die in verbinding staan met

elkaar. Op die manier willen ze het bedrijfsterrain van Union Minière beschermen tegen luchtbombardementen van de geallieerden.

Duitse bunkers in het landschap

De Duitse stelling of Flakstelling telt naast afweergeschut ook barakken, een commandocentrum en een veldkeuken. De eenheden die de stelling bemannen, installeren zich in kasteelvilla Hof ter Heide. Sommige onderdelen van de Flakstellung, zoals de kleine munitiebunkers, zijn vandaag nog altijd aanwezig. Ook loopgraven, schuttersputjes en andere uitgravingen hebben hun sporen nagelaten in het landschap.

In de maanden voor de bevrijding beschadigt het verzet tijdens sabotageacties de toegangswegen en de telefoonlijnen van de stelling, zodat geallieerde bommenwerpers veiliger over de regio kunnen vliegen.

Britse verkenners met de fiets.

FEEST EN VERDRIET IN GIERLE

In de laatste maanden voor de bevrijding komen er in de buurt van Gierle meerdere vliegtuigen neer. Op 9 mei 1944 crasht een Amerikaanse B-24-bommenwerper op Hemeldonk. Zes bemanningsleden komen om het leven, Duitse soldaten nemen de vier andere gevangen. Op 11 september stort een Britse Halifax neer en op 18 september maakt een B-24 een crashlanding.

Paniek bij de Duitsers

Op 20 september 1944 verwoesten de Duitsers een hoeve op Rooien aan het 'Gierle bos'. De hoeve is het hoofdkwartier van de verzetsgroep 'Kempisch Legioen'. Vlak voordien vonden er al ernstige schermutselingen plaats in de omgeving. De aftocht van de Duitse troepen verloopt chaotisch en maakt slachtoffers. Panikerende soldaten schieten Fien Vervoort neer. De oude vrouw was op zoek naar twee

familieleden, om hen te waarschuwen voor de Duitsers op de rijweg. Niemand durft haar hulp te bieden en ze bloedt ter plaatse dood.

Op 23 september 1944 komen twee Britse verkenners op de fiets in Gierle kijken of de Duitsers weg zijn. Ze treffen nog net één vluchtende auto. De volgende dag komen de Britse tanks aan. Gierle is bevrijd!

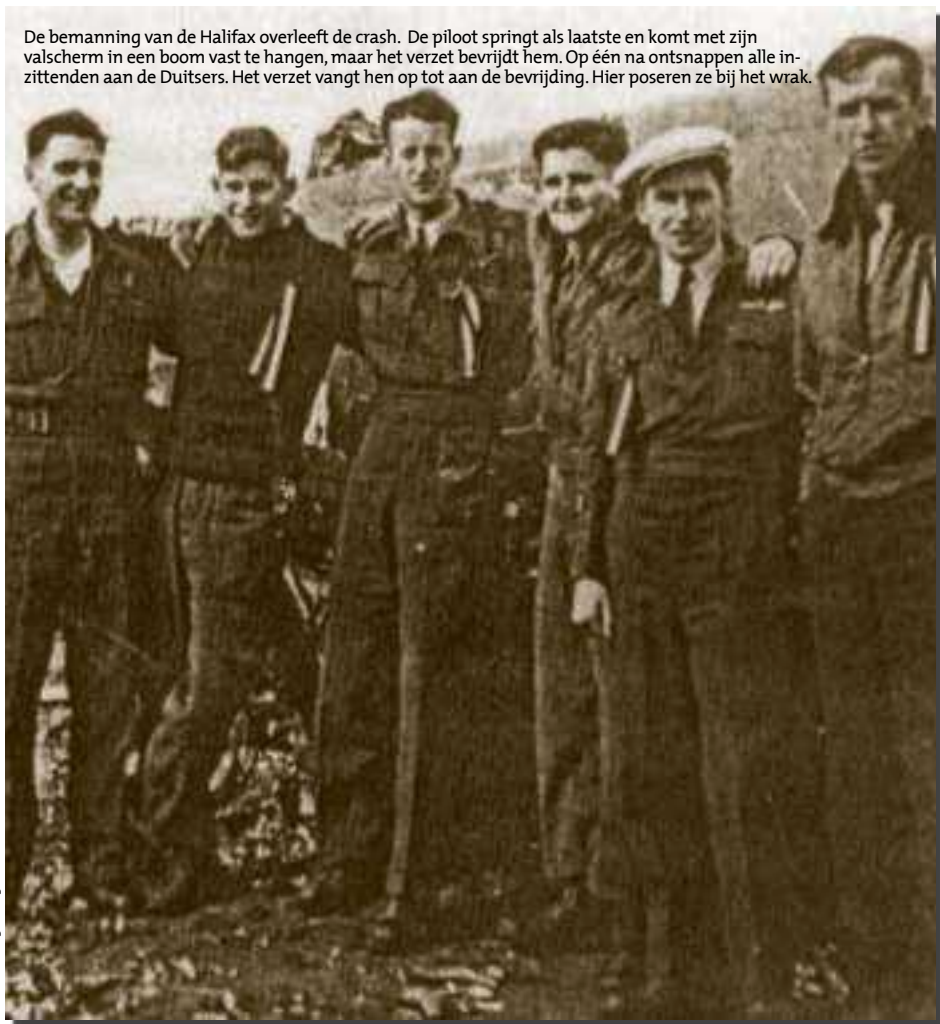
Schade, maar geen doden meer

Op 27 november 1944 valt een V1-bom op een akker op de Veenzijde in Gierle. Er zijn geen slachtoffers, enkel wat ramen en dakpannen sneuvelen. Eind 1944 valt er een V2-bom dicht bij het dorpscentrum. Opnieuw zonder dodelijke slachtoffers, er is wel veel schade en minstens één gewonde. Een laatste V2-bom valt begin 1945 op de Broekzijde (nu Brulens).

»

De bemanning van de Halifax overleeft de crash. De piloot springt als laatste en komt met zijn valscherp in een boom vast te hangen, maar het verzet bevrijdt hem. Op één na ontsnappen alle inzittenden aan de Duitsers. Het verzet vangt hen op tot aan de bevrijding. Hier poseren ze bij het wrak.

© Heemkundige kring Lille

VVV toerisme Lille biedt enkele wandelroutes aan: 'Gierle tijdens de Tweede Wereldoorlog' en 'Langs de crashsites van WOII-bommenwerpers'.
Meer informatie via www.lille.be

© Famille François Boone

Op de dag van de bevrijding sneuvelt de Britse luitenant Thomas Salmon. Tijdens de begrafenisstoet staan heel wat Turnhoutenaars langs het parcours. Ze brengen hem hulde voor zijn rol in de bevrijding van hun stad.

© Famille François Boone

Jonge en oudere Turnhoutenaars verbroederen met de geallieerden.

EEN LANGVERWACHTE BEVRIJDING

In de loop van september 1944 neemt de zenuwachtigheid in Turnhout toe. Zowel de inwoners als de Duitse soldaten weten dat de geallieerden terrein winnen in België. De Duitsers bereiden zich voor op een mogelijke militaire confrontatie. Ze richten een veldhospitaal op in het Heilig Grafinstituut en laten het oostelijke gedeelte van de stad volledig ontruimen.

Op 23 september naderen de geallieerden Turnhout vanuit Geel (p. 42). Ze hebben net zwaar slag geleverd bij Ten Aard, aan het Kanaal Bocholt-Herentals. Alle Duitse militairen verzamelen zich op de Grote Markt. Gelukkig voor de inwoners van Turnhout besluiten ze om het gevecht uit de weg te gaan. Ze trekken zich terug achter het kanaal Dessel-Turnhout-Schoten en blazen de bruggen op.

Op 24 september rijden Britse troepen de stad in. De bevolking ontvangt hen uitbundig.

Terwijl de inwoners in het centrum de bevrijding vieren, wordt aan het kanaal hevig gevochten. De gevechten duren er nog tot 4 oktober. Er sneuvelen verschillende verzetsleden en militairen, onder wie luitenant Thomas Salmon. Wanneer die laatste op 26 september wordt begraven, brengen de Turnhoutenaars hem massaal een laatste groet. >>

TURNHOUT

© Famille François Boone

Boven het voorwiel van de tank zie je een getekende ijsbeer. Het is het symbool van de Polar Bears, de Britse divisie die een grote rol speelt in de bevrijding van de Noorderkempen.

Monument voor de 'Polar Bears' van de 49ste (W.R.) Infantry Division en voor Luitenant Thomas William Salmon aan de Kastelein.

© Famille François Boone

Duitse soldaten verzamelen op de Grote Markt, klaar om zich terug te trekken. Wanneer de geallieerden het centrum van Turnhout binnenrijden, hebben de Duitsers zich al verschanst achter het kanaal. Het centrum valt zonder geweld in handen van de bevrijders.

© Jhomy Baštaensen

Deze glooiingen zijn restanten van de dug-ins, aangelegd in 1943 door de SS-Pantserdivisie. Je ziet ze vanaf het bezoekerscentrum tussen de wandelknooppunten 35 en 34. Je gaat aan wandelknooppunt 34 door het poortje.

© Agentschap Omroerend Erfgoed

De dug-ins of veldstellingen zijn duidelijk zichtbaar op een reliëfkaart van het landschap.

DE LIEREMAN: MILITAIR OEFENTERREIN VOOR SS-PANTSERDIVISIE

In september 1943 installeert de pas opgerichte 12de SS-Pantserdivisie zich in de Kempen. De groep bestaat uit jonge Duitse soldaten, allen geboren in 1926 en gerekruteerd uit de Hitlerjugend. Ze zijn doordrongen van de nazi-ideologie en van jongs af gewend aan militaire training. De divisiestaf vestigt zijn hoofdkwartier in het Zwanestrand in Oud-Turnhout.

De uitgestrekte heidegronden in de Kempen zijn ideaal voor militaire trainingen. De pantserdivisie gebruikt de Heide Van Damme aan de Liereman als oefenterrein en schietveld. Ze schiet er met scherp om de oefeningen zo realistisch mogelijk te maken. Tot vandaag worden er resten van munitie gevonden.

Sporen in het landschap

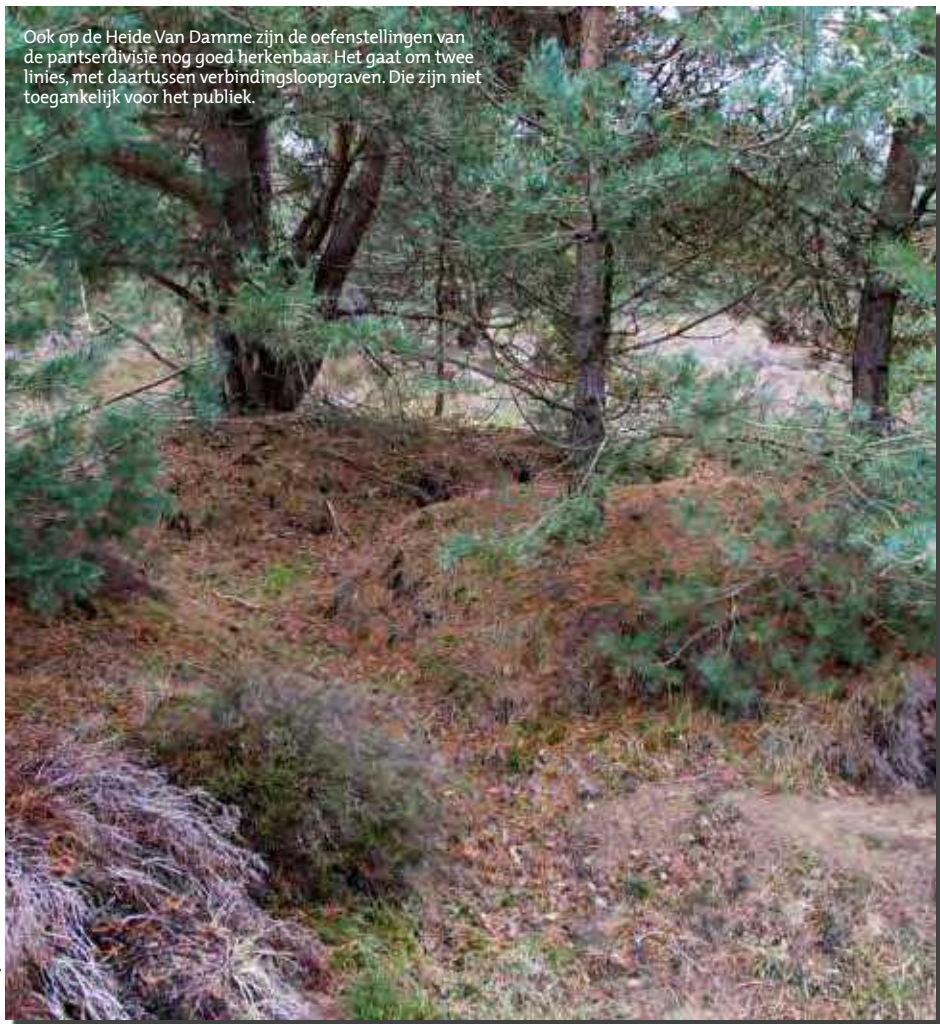
De activiteiten van de pantserdivisie laten sporen na die nog altijd zichtbaar zijn in het landschap. Zo herken je aan het bos van Bo een patroon van onnatuurlijke glooiingen. Het zijn voormalige dug-ins, ingegraven veldstellingen om voertuigen en pantserwagens te beschermen tegen artillerie en boordwapens van militaire voertuigen. De dug-ins zijn open aan één zijde, zodat de soldaten ze snel kunnen verlaten als de stelling bedreigd wordt.

In april 1944 vertrekt de Duitse pantserdivisie naar het noorden van Frankrijk. De jonge SS'ers komen er na de geallieerde landing in Normandië tegenover de troepen van de Britse 49ste West Riding Infanteriedivisie te staan, die enkele maanden later grote delen van de Kempen zullen bevrijden. »

OUD-TURNHOUT

Ook op de Heide Van Damme zijn de oefenstellingen van de pantserdivisie nog goed herkenbaar. Het gaat om twee linies, met daartussen verbindingssloopgraven. Die zijn niet toegankelijk voor het publiek.

© Jhomy Bastiaensen

Verschillende eenheden van de 12de SS-pantserdivisie 'Hitlerjugend' verbleven onder meer in de kazerne Blairon te Turnhout, oefenden in de Liereman of bemanden hun flak-afdeling rond de fabriek van Olen in Lichtaart, Olen en Herentals. (Lees ook Lichtaart, p. 52)

Het doodsprentje van de vier maanden oude Gerard Koninckx.

ARENDONK

Britse militairen in het bevrijde Arendonk.

KINDEREN BLIJVEN NIET GESPAARD

Half september 1944 ligt Arendonk midden op de frontlijn. Het dorpscentrum op de zuidelijke oever van het kanaal Dessel-Turnhout-Schoten is nagenoeg vrij van Duitsers. Gewapende verzetslui lopen rond in de straten. Maar aan de andere oever, rond het gehucht Voorheide, heeft de bezetter zich ingegraven. Zijn artillerie neemt het dorp regelmatig onder vuur.

Op 24 september trekken troepen van de Britse 53ste (Welshe) Infanteriedivisie op vanuit Postel, over de noordelijke kanaaloever (lees ook Mol p. 35). Bij Voorheide nemen de Duitsers hen onder vuur. Het jaagpad ligt bovendien vol mijnen. Verschillende Britten komen om. Toch neemt de divisie het gehucht in. Maar daarmee keert de rust niet terug. 's Nachts voeren honderden Duitsers een tegenaanval uit. De Britten kunnen hen maar net afslaan.

Onschuldig slachtoffer

De gevechten duren nog verschillende dagen. Onder de tientallen dodelijke slachtoffers zijn ook Voorheidenaren. Hendrik en Octavie Koninckx wonen met hun negen kinderen in de Grensstraat. Terwijl Britten en Duitsers vechten, schuilen ze in de kelder van hun huis. Dagenlang zitten ze er in het donker, met nauwelijks eten.

Die situatie wordt hun vier maanden oude zoontje Gerard fataal. Op 29 september sterft het kindje van ontbering. Het gezin slaat op de vlucht. Een kussensloop doet dienst als witte vlag, het dode kind dragen ze met zich mee. De Duitsers laten hen passeren, onder de indruk van de trieste aanblik.

De kleine Gerard wordt begraven op een geïmproviseerd soldatenkerkhof aan het kanaal, samen met de 18 Britten die sneuvelen bij Voorheide. Enkele dagen later is heel Arendonk bevrijd.

RIJKEVORSEL

Het embleem van de Polar Bears.

DE POLAR BEARS BEVRIJDEN RIJKEVORSEL

Tegen eind september 1944 hebben de geallieerden een groot deel van België bevrijd. Maar in het noorden van het land houden de Duitse troepen nog een tijdlang stand. Ze graven zich in achter het kanaal Dessel-Turnhout-Schoten. Zo komt Rijkevorsel pal op de frontlijn te liggen.

De bevrijding van de regio begint in de nacht van 24 op 25 september aan het sas van Sint-Jozef Rijkevorsel. Die nacht is het aardedonker en regent het pijpenstelen. De Britse 49ste Infanteriedivisie – bijgenaamd de Polar Bears – kan met dank aan het slechte weer ongemerkt het kanaal oversteken.

De Duitse soldaten aan de noordelijke kanaaloever zijn compleet verrast. 90 onder hen worden in de vroege ochtend van 25 september krijgsgevangen genomen. Maar de Duitse troepen reorganiseren zich en

zetten een tegenaanval in. De gevechten in het centrum van Rijkevorsel zijn hevig. 17 burgers, 53 Polar Bears en een Canadees komen om en de kerk van Rijkevorsel gaat in vlammen op. Na enkele dagen strijd is Rijkevorsel bevrijd en rukken de geallieerde troepen op naar Merksplas en Beerse.

Polar Bears

De soldaten van de Britse 49ste Infanteriedivisie dragen een opvallend kenteken: een gestileerde ijsbeer op een ijsschots. De divisie krijgt daarom de bijnaam Polar Bears. Het embleem verwijst naar haar stationering in IJsland, in het begin van de Tweede Wereldoorlog. De Polar Bears spelen een belangrijke rol in de bevrijding van het noordelijk deel van de Kempen. »

Meteen na hun oversteek bouwen de geallieerden een noodbrug aan het sas van Sint-Jozef. De brug is van groot belang om zwaar materieel aan te voeren. Ze krijgt de naam Plum Bridge of Pruimenbrug.

© Imperial War Museum

De wandeling 'In de voetsporen van de Polar Bears' brengt hulde aan de bevrijders van WO II. Je volgt de verkennings- en naderingswegen vanaf het Plum Bridge Monument in Sint-Jozef via de Blakheide naar het slagveld bij de ringwal van Merksplas Kolonie. De volledige route is 16 km lang en is ingedeeld in 2 lussen van elk 8 km lang. Je volgt de bewegwijzering 'ijsbeer' of de aangeduide nummers van het wandelnetwerk Kempense Kolonies. Meer info: toerisme@rijkevorsel.be, 03 340 00 53, www.rijkevorsel.be

MERKSPLAS

© Heemkundige Kring Marcbias

Korporaal John William Harper. Hij speelde een sleutelrol in de verovering van Merksplas-Kolonie.

© Sikorski Museum Londen

Duitse krijgsgevangenen na de verovering van Merksplas op 29 september 1944.

DE SLAG OM MONDAY CITY

Op 29 september 1944 trekt de Britse 49ste West Riding Infanteriedivisie op naar Merksplas-Kolonie. Die plaats staat op de militaire kaarten aangeduid als Dépôt de mendicité. De Polar Bears verbasteren die Franse naam tot Monday city. Ze denken dat het om een soort ziekenhuis gaat.

Het domein is zwaar versterkt. Tientallen Duitse soldaten verschansen zich achter de wal en de gracht die de Kolonie omringen. Toch besluiten de Britten om geen artillerie te gebruiken. Ze willen de 'patiënten' van de kolonie sparen.

Een korporaal beslist de strijd

Het offensief van de Polar Bears loopt al snel vast op de stugge Duitse verdediging. Maar met een gewaagde actie zorgt korporaal John Harper voor een doorbraak. Onder moordend vuur leidt hij een groepje soldaten naar de ringwal. De bres die hij slaat, maakt een verdere opmars mogelijk.

Toch duurt de slag nog uren. Er spelen zich

gruwelijke taferelen af. Een Duits soldaat schiet een Brit in de rug. Zijn kameraden nemen wraak door de Duitser dood te slaan met hun geweerkolven. Pas wanneer geallieerde tanks opduiken, is de strijd gestreden. In de late namiddag is de Kolonie veroverd.

De Britten en de Duitsers tellen tientallen doden. Onder hen is ook John Harper. Voor zijn actie krijgt hij postuum het Victoria Cross, de belangrijkste Britse militaire medaille. In 2004 krijgt hij ook een monument op de Kolonie. >>

Kort na WOII worden in België ca 60.000 mensen opgesloten op verdenking van collaboratie. In de gevangenis van Merksplas komen ook dichters, schrijvers, beeldhouwers en andere kunstenaars terecht. Heel wat schilderijtjes, tekeningen en naaidozen met mooi inlegwerk komen terecht bij de cipiers. De gevangensmuren worden tijdelijk verstopt achter landschapsdecors bij de opvoering van een opera. Meer info: www.gevangensmuseum.be

© Heemkundige Kring Marcbias

Duitse soldaten kerfden in de beuken op het domein van de familie Caron.

© Sikorski Museum Londen

Poolse officieren van het 24ste Pantserregiment in het pas bevrijde gehucht Lipseinde.

POLEN BEVRIJDEN HET DORP

Merksplas is het toneel van zware gevechten tijdens de laatste septemberdagen van 1944. Op 29 september leveren Britse troepen slag om Merksplas-Kolonie. Een dag later zijn hun collega's van de 1ste Poolse Pantserdivisie aan de beurt. Zij bevrijden de rest van de gemeente.

De Polen bestoken de Duitsers de hele nacht met artillerie. Daarna vallen ze aan op drie fronten. Opnieuw is de strijd hevig, vooral op het Hofeinde, waar heel wat Duitse soldaten gelegerd zijn. In de villa van de familie Caron komt het zelfs tot bloedige lijf-aan-lijfgevechten.

Gerecycleerde kanonnen

Wanneer de avond valt, is de gemeente grotendeels bevrijd. De Poolse troepen doen daarop een verrassende ontdekking. Sommige achtergelaten Duitse kanonnen blijken ... Pools te zijn! Ze zijn vijf jaar eerder door de Wehrmacht buitgemaakt tijdens de invasie van hun land. De Duitsers hebben niet eens de

moeite genomen om de Poolse opschriften te verwijderen.

De Polen kunnen de heroverde kanonnen goed gebruiken. Het zal namelijk nog tot eind oktober duren voor het uiterste noordwesten van Merksplas bevrijd is. Net als in het naburige Hoogstraten zijn de Duitsers daar nog sterk aanwezig. Pas na hevige gevechten wordt het gebied veroverd. Tientallen Poolse soldaten en verschillende verzetslui van de Patriottische Milities van Schaarbeek laten daarbij het leven.

Kom tot rust en ontdek verhalen van landlopers in het beschermd landschap Merksplas-Kolonie. In 2017 opende het Bezoekerscentrum Kolonie 5-7 in de voormalige varkensstal van de Grote Hoeve. Kijk voor meer informatie over Merksplas-Kolonie op www.kolonies7.be of download de gratis Kolonie-app voor smartphones.

BEERSE

©Bevrijdingscomité Den Hout Noord

Monument Heldenweg. Elk jaar op de eerste zondag van oktober vindt hier een herdenking plaats.

© Heemkundige kring De Vierbes Beerse

Britse werkplaats op Den Hout voor het herstel van de voertuigen kort na de bevrijding.

© Heemkundige kring De Vierbes Beerse

Priester Victor Heylen poseert op een Poolse tank na de bevrijding van Beerse.

SCHUILEN IN DE STEENOVEN

Brickworks battles

Beerse kent bloedige bevrijdingsdagen. Eind september 1944 vormt het kanaal Dessel-Turnhout-Schoten de laatste Duitse verdedigingslinie voor de grens. Beerse centrum, op de zuidelijke oever, wordt snel bevrijd door Britse troepen. Maar aan de overzijde wachten verbeterde Duitse soldaten hen op.

Op 24 september brandt de strijd los. De 49ste Infanteriedivisie kan met de hulp van lokale verzetslui het kanaal oversteken in Sint-Jozef, een gehucht van Rijkvorsel. Ze bouwen er een noodbrug. Een bataljon trekt daarna verder over de noordelijke kanaaloever naar het gehucht Den Hout. Maar daar loopt hun aanval al snel vast. De Duitsers hebben zich ingegraven rond de cementfabriek en de steenbakkerij in de Kwikstraat. Ze omsingelen het Britse bataljon. Dagenlange gevechten volgen. De Britse troepen zetten zelfs een Wasp in, een

vlammenwerpertank. Het verschrikkelijke wapen zorgt ervoor dat sommige Duitse soldaten zich overgeven.

Polen forceren doorbraak

De bevolking van de Kwikstraat staat doodsangsten uit. Britse en Duitse kanonnen beschadigen hun huizen. De bewoners zoeken daarom beschutting in kelders of in fabrieksgebouwen – zelfs in de lege ovens van de steenbakkerij. Verschillende Beersenaren komen om in de vuurgevechten. Op 29 september komt er versterking van de Poolse 1ste Pantserdivisie, die met een heldhaftige actie van infanterie en tanks de Duitsers verdrijft.

Meer dan twintig Britse en Poolse soldaten sneuvelen in de strijd. Al in 1946 richt het Bevrijdingscomité Den Hout Noord een monument voor hen op in een nieuwe straat. Die krijgt een symbolische naam: de Heldenweg.

© Fotoarchief Brechts Oorlogsmuseum via Jos Van Ostaeyen

Een 'universal carrier' met Canadese bevrijders snelt kort na de bevrijding door de Dorpsstraat.

© Fotoarchief Brechts Oorlogsmuseum via Jos Van Ostaeyen

Kapitein George Pepper was in dienst als oorlogskunstenaar. Hier is hij aan het werk in Duitsland in 1945.

VELDSLAG IN DE KEMPEN

Huis om huis, lijf aan lijf

Op 25 september 1944 steken Canadese bevrijders het kanaal Dessel-Turnhout-Schoten over, ter hoogte van Rijkvorschel (p. 60). Vandaaruit rukken ze op naar Sint-Lenaarts. De Duitsers verweren zich hevig. Om elk kruispunt, om elk huis wordt gestreden.

De inwoners van Sint-Lenaarts beleven bange tijden, sommigen schuilen in de kelders van de meisjesschool. Boven hen woeden lijf-aan-lijfgevechten. Plots vliegt de kelderdeur open. 'We're Canadians, you're free!', roept een soldaat. Het dorpscentrum van Sint-Lenaarts is bevrijd op 29 september 1944, dat van Brecht twee dagen later.

Een schilder in de riool

Op 1 oktober 1944 rijdt de Canadese kapitein Joseph Engler met zijn jeep door Sint-Lenaarts. Aan boord zit Captain George Pepper, een oorlogskunstenaar die een schets

wil maken van Brug 9 in Sint-Lenaarts. Per vergissing rijden ze de Kloosterstraat in, recht op de Duitse linies af.

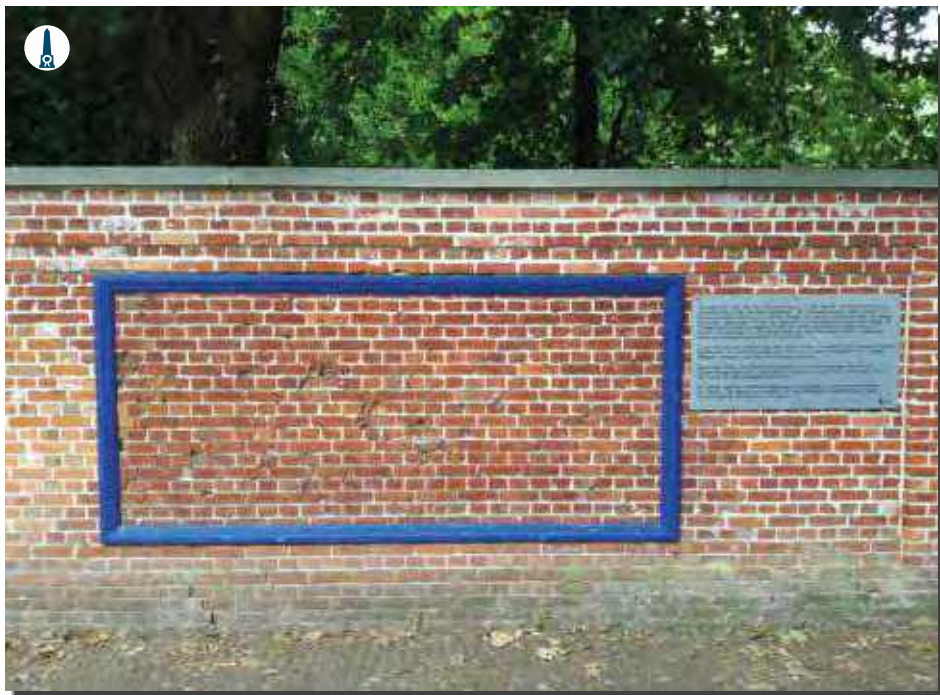
Ze worden onder vuur genomen. Engler komt om, Pepper kan zich verschuilen in een duiker. Dagenlang wacht hij af in het niemandsland. Eerst overleeft hij op wat granen, een appel en dauwdruppels. Later kan hij met zijn das een kip vangen. Het rauwe vlees geeft hem weer wat energie. Na tien dagen kan hij met de hulp van een Britse patrouille ontsnappen naar de eigen linies. Uitgehongerd, maar ongedeerd.

Een zware tol

De strijd op het grondgebied van Brecht en Sint-Lenaarts duurt uiteindelijk drie weken. Er sneuvelen een 140-tal geallieerde soldaten en een 170-tal Duitsers. De oorlog eist het leven van meer dan 110 burgers van Brecht en deelgemeenten. »

BRECHT

Een blauwe kader op de parkmuur vestigt de aandacht op sporen van de heftige bevrijdingsgevechten begin oktober 1944. De littekens van inslaande granaatscherven en kogels zijn nog duidelijk zichtbaar op het bewust niet gerestaureerde stuk muur.

Bezoek het virtuele museum brechtsoorlogsmuseum.be en ontdek heel wat foto's en verhalen over de Tweede Wereldoorlog in de Kempen!

Winters Bridge: Na de definitieve bevrijding van Lochtenberg starten de Canadezen met de bouw van een zware noodbrug ter vervanging van de vernielde draaibrug aan Sas 4 (genoemd naar de Canadese korporaal Lance Winters.)

© Heemkring Amalia van Solms

De vernielde binnenkant van de Sint-Rumolduskerk.

© Heemkring Amalia van Solms

De ravage na de strijd. Begin oktober 1944 ligt een deel van het centrum van Zondereigen in puin.

VAN SLAGVELD TOT BOUWPLAATS

Op 1 oktober 1944 is de Poolse 1ste Pantserdivisie vanuit Merksplas (p. 62) op weg naar Nederland. Maar daarvoor moet ze eerst voorbij Zondereigen, een kerkdorp van Baarle-Hertog. In het centrum van het grensdorpje stuiten de Poolse militairen op hevige weerstand. Ervaren Duitse parachutisten hebben zich er ingegraven. De Polen leveren de hele dag verbeten strijd. Om bijna elk huis wordt hard gevochten. Wanneer de Duitsers 's avonds de aftocht blazen, ligt het centrum in puin. Twee dorpsbewoners zijn gedood, net als tientallen Polen en Duitsers. Veel gebouwen zijn zwaar beschadigd. Twee dagen later schiet de Duitse artillerie bovendien nog de Sint-Rumolduskerk in brand. Ze ontnemen de geallieerden zo een waardevolle uitkijkpost.

Aan de slag

Hoe moet het verder met het vernielde

dorpje? De Belgische regering heeft gelukkig al in 1941 maatregelen getroffen. Eigenaars van gebouwen die beschadigd of vernield zijn door oorlogsgeweld, kunnen aanspraak maken op een schadevergoeding. Die moet toelaten om hun woning of boerderij te repareren.

De Beerse architect René van Steenbergem speelt een sleutelrol in de heropbouw van Zondereigen. Hij helpt bewoners om schadedossiers op te maken en tekent nieuwe ontwerpen voor meer dan twintig woningen en boerderijen. Bovendien zorgt hij voor de restauratie van de Sint-Rumolduskerk. Voor de oorlog was Van Steenbergem een promotor van de art-decostijl. Maar nu laat hij zich inspireren door de historische architectuur van de regio. De nieuwe huizen die hij ontwerpt, laat hij bijvoorbeeld optrekken in de typische Beerse rode baksteen. »

Miet Pauw, haar man Hugo Cornelissen en enkele van hun kinderen voor de oorlog.

Haar familie bewaarde de jas die Miet Pauw droeg bij haar executie. Daarin is een groot kogelgat te zien.

MIET PAUW, EEN VERZETSVROUW VERMOORD

Maria Verhoeven baat tijdens de oorlog een textielwinkeltje uit op het Oosteinde, in het centrum van Baarle-Hertog. Maar 'Miet Pauw', zoals ze beter bekend staat, doet meer dan alleen garen en stof verkopen ...

Tijdens de Eerste Wereldoorlog hielp Miet al Belgische vluchtelingen ontsnappen naar het neutrale Nederland. Nu komt ze weer in verzet. Jongemannen die aan de verplichte arbeid in Duitsland willen ontsnappen, helpt ze aan een schuiladres. Ook ondergedoken Joden of neergestorte Britse en Amerikaanse piloten kunnen bij haar terecht voor hulp. Zo is ze een belangrijke schakel in een netwerk dat vluchtelingen van Nederland naar België en Frankrijk smokkelt.

Weinig dorpsbewoners weten dat Miet Pauw in het verzet zit. Zelfs de meeste van haar acht kinderen houdt ze in het ongewisse.

Wanneer zoon Fons op een dag Engelstalige graffiti op hun toilet ziet, zegt moeder Pauw droogweg dat de smokkelaars die in de winkel komen niet goed Nederlands kunnen schrijven!

Verraden

De laatste oorlogsweken zijn fataal voor Miet. Ze weet niet dat de Duitsers haar ontsnappingsnetwerk al een tijdje hebben geïnfiltrerd. Nu de geallieerden naderen, besluiten ze om het netwerk op te rollen.

Op 9 september 1944 vallen soldaten haar winkel binnen. Ze arresteren zowel Miet als Geert Gerritsen en Adriaan Van Gestel, Nederlandse marechaussees die ook in de ontsnappingslijn actief zijn en bij haar ondergedoken zitten. De drie worden afgevoerd naar Breda. Daar executeren de Duitsers hen de volgende ochtend.

De vooroorlogse betonnen brug van Ravels dateert uit 1908.

Britse militairen bouwen in oktober 1944 een baileybrug over het kanaal.

DE BRUGGEN VAN RAVELS TIJDENS DE TWEEDE WERELDOORLOG

Het vlakke Vlaamse land telt weinig natuurlijke hindernissen die de opmars van vijandige legers hinderen. Maar er zijn wel veel rivieren en kanalen, die oprukkende landtroepen lang kunnen tegenhouden. Het is daarom een militaire standaardprocedure om strategische bruggen op te blazen, wanneer vijandige troepen in aantocht zijn.

Brug 7 gedynamiteerd

Brug 7 over het kanaal bij Ravels is zo'n strategische brug. In december 1939 geeft het gemeentebestuur gedragsregels aan zijn inwoners voor wanneer het leger de brug zou vernielen. De bevolking moet deuren en vensters openen en spiegels, fotolijsten, klokken en andere breekbare voorwerpen van de muur halen.

Op 10 mei 1940 valt het Duitse leger België binnen. Om 11.00 uur dynamiteert het

Belgische leger de brug van Ravels. De bedoeling is de Duitse opmars aan het Kempisch Kanaal te vertragen. Tevergeefs. Vlak naast de vernielde brug bouwen de Duitse troepen een noodbrug.

Bevrijders bouwen baileybrug

In september 1944 rukken de geallieerde legers op naar het noorden om België te bevrijden. De Duitsers hanteren in Ravels dezelfde strategie als de Belgen vier jaar eerder: Hun eigen noodbrug vliegt de lucht in. Maar ook de geallieerden kunnen noodbruggen aanleggen en op 3 oktober installeren ze een baileybrug over het kanaal. Even later rijden Britse troepen het centrum binnen. Ravels is bevrijd!

BRASSCHAAT

© Gunfire Museum

De witte streken op deze foto van het militaire vliegveld van Maria-ter-Heide zijn de restanten van het vroegere gevangenenkamp.

© Gunfire Museum

In de lente van 1945 graven soldaten de 85 onbekende kisten op.

EEN MASSAGRAF OP DE HEIDE

Op 3 oktober 1944 nemen de geallieerde troepen Brasschaat in. Na de bevrijding wordt een gruwelijke ontdekking gedaan aan het militaire vliegveld van Maria-ter-Heide: aan de rand liggen 85 anonieme graven.

Tijdens de bezetting richtten de Duitsers een tijdelijk gevangenenkamp op langs het vliegveld. Gevangen Belgische soldaten wachten er hun deportatie naar Duitsland af. Later sluit de bezetter er mensen op die het Duitse gezag trotseerden. In 1943 en 1944 krijgen 85 van hen de kogel, voornamelijk verzetsleden.

De bordjes aan de graven dragen enkel een nummer, geen naam. Hoe moet het nu verder? Eind april 1945 valt de beslissing. Het ministerie van Binnenlandse Zaken laat de onbekende graven opdelven. In zeven

kisten ligt een naamplaatje. Om de andere lichamen te identificeren doet het ministerie een beroep op vermoedelijke vrienden en familie. Een bijzonder pijnlijke opdracht. 73 lijken worden geïdentificeerd aan de hand van lichaamsbouw, haar en kledij. Vijf slachtoffers blijven onbekend.

Na de identificatie krijgen alle slachtoffers een nieuwe laatste rustplaats op de begraafplaats van Maria-ter-Heide – 61 van hen verhuizen uiteindelijk opnieuw naar hun eigen gemeente.

Op 1 november 1945 krijgt de herdenkingsereplaats waar de 85 gefusilleerden begraven liggen een gedenksteen. Ook vandaag nog herdenkt Brasschaat de slachtoffers. In 2011 wordt aan de ecoparking nabij het vliegveld een nieuw monument opgericht. >>

De militaire site/museum Gunfire brengt een overzicht van het kleur- en roerrijke verleden van de Belgische landcomponent sinds 1830 tot op heden. Naast drie expositiehallen beschikt "Site Gunfire Brasschaat -WHI" over eigen herstel- en restauratieplaatsen en een uitgebreide militaire technische en historische bibliotheek.

Meer info?

www.site-gunfire-brasschaat.be

KAPELLEN

© Heemkring Hoghescoete

Canadese bevrijders op de Antwerpsesteenweg.

© Heemkring Hoghescoete

Canadezen aan de Hoogboomsteenweg.

WACHTEN OP DE BEVRIJDING

Een bevrijdend bombardement

De Kapellenaren moeten geduld hebben in 1944. Antwerpen wordt al op 4 september bevrijd, maar ten noorden van de stad verweren de Duitsers zich fel. Kapellen-centrum krijgt verschillende geallieerde artilleriebombardementen te verwerken. In de nacht van 3 op 4 oktober duren de beschietingen bijna tien uur. Tientallen burgers overleven de bombardementen niet. Het is de tol voor de bevrijding. De Duitsers verlaten die nacht het dorpscentrum, de volgende middag komen de Canadese bevrijders aan.

In de weken daarna gaat de strijd verder in het noorden van de gemeente, waar de Duitsers twee weken standhouden achter de Antitankgracht.

De bevrijders worden op handen gedragen. De vreugde is enorm, maar woede is er ook. Kapellenaren die van collaboratie worden

Op zoek naar een leuke activiteit voor het hele gezin? Fiets dan mee 'in het spoor van de militairen', van Kapellen naar Brasschaat en terug. Neem plaats op een spoorfiets en trap 5 km. Meer info: www.spoorfietsen.be

verdacht, krijgen het hard te verduren tijdens de straatpressie.

Oorlogssporen op een oorlogsmonument

Er zijn weinig zichtbare sporen van de bevrijding in Kapellen, behalve op het monument voor de gesneuvelden uit de Eerste Wereldoorlog. Het beeld Treurende moeder van Theo Blickx raakt beschadigd tijdens het bevrijdende bombardement. De handen zijn eraf gevallen en er zijn sporen van ingeslagen granaatscherven. Na de oorlog besluit de gemeente om het beeld niet te herstellen. Het monument eert vanaf dan ook slachtoffers uit de Tweede Wereldoorlog. Op de achterkant van het monument prijken de namen van gesneuvelde militairen, verzetsstrijders en politieke gevangenen uit Kapellen.

© Leontine Van Roost

Leontine Van Roost woont heel haar leven in Hoevenen. Tot 2018 schreef ze voor nieuwsmagazine 'De Polder'.

© Heemkring Molengalm

Het Heilig Hartbeeld en café 'De Reiger' voor de Tweede Wereldoorlog.

FEEST NA EEN UITGESTELDE BEVRIJDING

Hoevenen beleeft woelige tijden in 1944. De bevrijding van Antwerpen op 4 september brengt niet de verhoopte vreugde, maar chaos. De gemeente heeft veel moeite om de voedselbevoorrading veilig te stellen. De schaarste leidt zelfs tot knokpartijen voor de deuren van het gemeentehuis. Pas op 4 oktober bevrijden Canadese troepen het dorp, tijdens de slag om de Schelde.

De Werhmacht laat ook geregeld van zich horen. Ze bestoken Antwerpen en omgeving met V-bommen in een poging om de geallieerde bevoorrading te ondermijnen. Op 2 december 1944 maakt Leontine Van Roost een praatje met Jack, een soldaat uit Manchester, in café De Reiger. Wanneer de ramen beginnen te trillen duwt hij haar bliksemsnel tegen de grond. Met een gigantische knal worden ramen en deuren weggeblazen. Leontine ziet niets meer door de gigantische stofwolk die een V2 verderop heeft veroorzaakt.

Uiteindelijk zal de bom vijf doden eisen. Binnen een straal van honderd meter zijn de huizen gereduceerd tot puin. Alleen het Heilig Hartbeeld lijkt als bij mirakel de catastrofe te overleven. De Britse troepen van de Royal Artillery helpen bij de evacuatie en reddingswerken. Het gemeentebestuur besluit hen een bakpan te schenken, aangezien de immer praktische Britten daar dringend nood aan hadden. Mogelijk sneuvelde hun eigen materiaal in het bombardement of tijdens de slopende mars vanuit Normandië.

Het college besluit om het geteisterde gebied om te vormen tot een dorpsplein. De Hoge Weg wordt verlegd, er worden parkeerplaatsen voorzien en een nieuwe centraal gelegen kerk. Het Frans Oomsplein is geboren. »

STABROEK

© Gemeentebestuur Stabroek

Het indrukwekkend Kasteel Ravenhof (met toegankelijk park van 25 ha) wordt tijdens de Tweede Wereldoorlog als opleidingscentrum gebruikt voor de jongerenafdeling van de Vlaamse Fabriekswacht. Ze voeren bewakingsopdrachten voor de bezetters uit en worden ingezet tegen het verzet.

Leer meer over Stabroek tijdens de Tweede Wereldoorlog en volg de knooppunten 90, 92, 99 en terug naar 90. De wandeling telt ongeveer 6,5 kilometer. Vertrek aan de kerk Attenhoven, dan richting het dorpscentrum, daarna door Kapellen en weer terug naar de kerk.

© Heemkundige erfgoedvereniging Scot-collectie
Beeldbank Schoten

Duitse V-bommen richten zware schade aan in Schoten.

© Heemkundige erfgoedvereniging Scot-collectie
Beeldbank Schoten

De gasketel wordt in 1972 afgebroken. Vandaag bevindt het gebouw van de Lokale Politie Schoten zich op het terrein.

VRIEND EN VIJAND

Duitse V-bommen

Op 4 oktober 1944 heroveren de geallieerden Schoten op de Duitse bezetter. Zoals in de meeste Antwerpse gemeenten brengt de bevrijding niet meteen een einde aan het oorlogsgeweld. België wordt het slachtoffer van de beruchte vliegende bommen, een Duitse voorloper van de raket. Antwerpen en zijn haven zijn belangrijke doelwitten. Omliggende gemeenten zoals Schoten betalen mee de prijs. Maar liefst 108 V-bommen slaan in op het dorp. Ongeveer 120 Schotenaren laten daarbij het leven. Maar niet alleen Duitse bommen richten schade aan tijdens de Tweede Wereldoorlog...

Britse vernieling

Schoten 1943. In de nacht van 14 op 15 juni schiet een Duits jachtvliegtuig een Britse bommenwerper neer die terugkomt van een bombardement in Duitsland. Voordat het

vliegtuig neerstort in Ekeren lost de piloot nog zijn dodelijke lading. Zijn bommen raken de gasketel – een opslagplaats voor stadsgas – in Schoten, met een enorme steekvlam tot gevolg. Deze immense plaatselijke brandhaard leidt tot grote onderdruk in de gasketel als gevolg van het leegbranden. Daardoor zuigt het een grote hoeveelheid water op uit het kanaal Dessel-Schoten-Turnhout. Het waterniveau tussen sluis 8 en 9 daalt met 40 cm!

AANRADER

Heemkundige erfgoedvereniging Scot
beheert de Beeldbank Schoten:
www.beeldbankschoten.be.

KALMTHOUT

© Collectie Cegésoma - Rijksarchief (OD.4)

Canadese voorhoede die wacht op extra steun in de Zandstraat (nu Canadezenlaan).

© VORSELMANS, J., 'Kalmthout in de branding, 1940-1945'

Kalmthoutse inwoners poseren maar al te graag met hun bevrijders.

© Gemeentebestuur Kalmthout

Oorlogsmonument Heidestationplein

EEN BLOEDIGE BEVRIJDING

Na de bevrijding van Putte trekken de geallieerden op 7 oktober meteen verder naar Kalmthout. Canadese troepen en Belgische verzetsstrijders naderen het dorp vanuit het zuidwesten via de Putsesteenweg. Vanuit Brasschaat komt versterking voor deze bevrijdingsoperatie (lees ook Brasschaat p. 70). Het Duitse leger is niet van plan om Kalmthout zonder slag of stoot op te geven en verschanst zich langs de oostzijde van het spoor.

De strijd barst in alle hevigheid los. Twee weken lang schieten beide kampen heen en weer. Kalmthout wordt stevig gebombardeerd. Vele huizen raken beschadigd en burgers, militairen en verzetslieden komen om. Stap voor stap drijven de geallieerde troepen de Duitse soldaten noordwaarts. Nieuwmoer en Hoek zijn de laatste stukjes Kalmthout die de Canadezen en het verzet veroveren op het

Duitse leger. Pas op 22 oktober is bijna heel het dorp bevrijd. Op naar Essen! (p. 78)

Het torentje wenkt niet meer van verre

Op 28 oktober 1944 maakt de Gazet van Antwerpen de droeve balans van de bevrijding op: 'Het torentje van Kalmthout wenkt niet meer van verre; de typische boerderijen met hun rieten daken zijn niet meer als schilderijen van oeroud Kempisch buitenleven; de toren van de kerk werd opgeblazen; de hoeven werden geplunderd en daarna aan de vlammen prijsgegeven. Rouw hangt over het dorp.'

De Canadezenlaan en het oorlogsmonument op het Heidestationplein herinneren aan de geallieerden en verzetslieden die samen Kalmthout en zijn deelgemeenten bevrijdden. >>

© VORSELMANS, J., 'Kalmthout in de branding, 1940-1945'

De schade aan Sint-Vincentius is groot na de ontploffing van een V-Bom op 13 februari 1945.

© VORSELMANS, J., 'Kalmthout in de branding, 1940-1945'

Op 8 februari 1945 slaat een V-Bom in op de wijk 'Acht Zaligheden'.

RAKETSCHILD VOOR ANTWERPEN

Eind oktober is heel de provincie Antwerpen bevrijd. Maar de oorlog gaat verder. Antwerpen en zijn haven wordt het logistieke centrum van de geallieerde troepen. Dat maakt van de stad een belangrijk doelwit voor het Duitse leger. Vanuit Duitsland en Noord-Nederland bestoken de Duitsers de regio Antwerpen met V-bommen – een voorloper van de raket. Overal waar die onbemande vliegtuigen vol explosieven neerstorten, zaaien ze dood en vernieling. Maar in Kalmthout steken Amerikaanse soldaten daar een stokje voor!

De vliegroute van veel V-bommen loopt over Kalmthout. Op de heide probeert een batterij Amerikaanse luchtafweerkanonnen er zoveel mogelijk uit de lucht te schieten. Als de bommen geraakt worden, ontploffen ze soms in de lucht. Meestal storten ze neer op de heide. In dat natuurgebied richten ze minder

schade aan dan in dicht bewoonde regio's.

Jammer genoeg voor de inwoners van de regio rond Antwerpen is het Amerikaanse afweergeschut in Kalmthout niet altijd feilloos. Ook in het dorp zelf maken neergeschoten V-bommen heel wat slachtoffers. Het Sint-Vincentiusgesticht wordt geraakt, met 5 doden en 16 gewonden tot gevolg. In de Leopoldstraat sterven bij een inslag 3 mensen. 13 anderen raken gewond. De inslag in de wijk 'Acht Zaligheden' is de allergenste: 9 doden, 34 gewonden.

Voor Kalmthout is het bang afwachten tot de lente van 1945 wanneer het Duitse leger definitief verslagen wordt op eigen bodem.

ESSEN

© Ivan Janssens

Een V-bom slaat in op de hoek van de Nieuwstraat en Beliestraat en maakt onder meer de woning en het café van de familie Elst met de grond gelijk.

© Ivan Janssens

Na de inslag van een vliegende bom is het gemeentehuis van Essen onbruikbaar. De gemeente bouwt een nieuw exemplaar vlak naast het oude, op de plaats van de vernielde brouwerij Wesenbeek.

BEVRIJD, MAAR NOG STEEDS ONDER VUUR

Op 6 maart 1945, rond tien uur 's avonds slaat een Duitse vliegende bom in op het Heuvelplein. Het projectiel komt neer op de hoek van de Nieuwstraat en de Beliestraat en vernielt het café en de woning van de familie Elst. Er vallen 14 doden. De familie Elst en een buurmeisje sterven. Enkel zoon Jos is op dat moment niet thuis en overleeft de ramp. Ook een buurman wordt later dood gevonden. Net als vijf Britse militairen die onder het puin vandaan worden gehaald. Bovenop het menselijke leed is de materiële schade rond het plein enorm. Een twintigtal huizen, het gemeentehuis en brouwerij Wesenbeek zijn zwaar getroffen.

Sinds 22 oktober 1944 is Essen bevrijd van de Duitse bezetter. Maar de Tweede Wereldoorlog is nog niet voorbij. Antwerpen en zijn haven worden een Duits doelwit na de bevrijding. Duitsland terroriseert de regio met

vliegende bommen. In Essen slaan een 60-tal V-bommen in.

© Gemeentebestuur Essen

Op 13 oktober 1941 stort omstreeks vier uur in de ochtend een tweemotorige Manchester van de Britse Royal Airforce neer. De bewoners van gehucht Horendonk zijn voor de crash al wakker geschrokken door het geluid van de sputterende vliegtuigmotoren. De ravage is enorm. Zes Britse bemanningsleden overleven de crash niet. Ze worden eervol begraven rechts aan de ingang van de begraafplaats in Horendonk. Hier staan de typische Britse militaire grafstenen.

© Collectie Cegesoma - Rijksarchief (OD.4)

Een kogel raakt Julia Vermeiren in haar buik wanneer ze buiten loopt met haar broer. Het tweejarige meisje overlijdt aan haar verwonding.

© Gemeentebestuur Kalmthout

De woning van Karel Arnouts en Carolina Kennis wordt kapot geschoten door Britse tanks. 'Met lede ogen moesten wij toezien hoe onze huizen in vlammen opgingen', getuigt Carolina.

Dit monument met luchtdoelkanon herdenkt de bevrijding van Wuustwezel door de Britse 'Polar Bears'.

DE SLAG OM DE STENEN BRUG

Stilte voor de storm

Oktober 1944. In het noordoosten van de provincie Antwerpen probeert het Duitse leger stand te houden. De Britse 49ste Infanteriedivisie 'Polar Bears' maakt zich klaar om Wuustwezel te veroveren. De Duitsers wachten af: zullen hun zwakke verdedigingslinies houden? Regelmatige bombardementen door Britse artillerie en vliegtuigen zijn een voorbode van wat Wuustwezel te wachten staat. Bang houden de inwoners die nog niet gevlucht zijn hun adem in.

De strijd barst los

Op 20 oktober rukken de Britten op. Ze breken door de Duitse linies en krijgen Wuustwezel-dorp in handen. Een tankbrigade rijdt noordwaarts, klaar om naar Nieuwmoer (Kalmthout, p. 76) en Essen (p. 78) door te stoten. De Duitsers in Loenhout zijn omsingeld. Uit Gooreind trekken ze zich 's nachts terug. Maar Hitler wil niet dat zijn leger terugtrekt. Hij wil opnieuw doorstoten naar het

De Polar Bear fietsroute is 32 km lang en wordt bewegwijzerd met witte ijsberen op de weg. Je kan starten bij eender welke markering om zo via rustige wegen door velden en bossen te fietsen. De tocht brengt je langs monumenten en herdenkingsites die betrekking hebben op de Tweede Wereldoorlog. Meer info: www.wuustwezel.be

strategisch belangrijke Antwerpen en een wig drijven tussen de Britse en Canadese legers. Daarom hergroeperen zijn soldaten zich in het Nederlandse Wernhout. Op 21 oktober slaan ze onverwacht hard terug.

Een trieste balans

22 oktober: na twee dagen van hevige gevechten staken de Duitsers 's avonds hun tegenaanval. Ze trekken zich terug of geven zich over. De volgende dag is Wuustwezel bevrijd!

De prijs van de overwinning is hoog. Beide legers tellen tientallen doden, gewonden en vermisten. Ook veel inwoners van Wuustwezel betalen een zware tol: familieleden dood of gewond, hun huis vernield.

HOOGSTRATEN

© Fotocollectie Stedelijk Museum Hoogstraten

Op de laatste dag van de bezetting verliezen de Hoogstratenaren hun 105 meter hoge Sint-Katharinatoren.

© Fotocollectie Stedelijk Museum Hoogstraten

TERUGTREKKENDE DUITSERS BLAZEN SINT-KATHARINAKERK OP

Op 25 september 1944 steken de geallieerden net ten zuiden van Rijkevorsel het kanaal Dessel-Turnhout-Schoten over. De frontlijn loopt nu dwars door het noordelijke deel van de Kempen. Vanuit Hoogstraten en de omliggende gemeenten beschieten Duitse soldaten de oprukkende geallieerden.

Een uitkijkpost in de Sint-Katharinatoren

De Duitse troepen hebben in Hoogstraten een belangrijke troef in handen: de 16de-eeuwse Sint-Katharinakerk. Vanaf de 105 meter hoge toren hebben ze een fenomenaal uitzicht over de wijde omgeving. Bij helder weer kunnen ze kilometers ver de troepenbewegingen van de geallieerden aanschouwen. Ze stellen hun geschut af op basis van de waarnemingen vanuit de toren.

Britse jachtvliegtuigen en artillerie bestoken regelmatig de Sint-Katharinatoren. Voor de inwoners van Hoogstraten zijn het bange dagen. Ze schuilen in hun kelders of in het Klein Seminarie, waar ook een Rode Kruispost is gevestigd.

Twee ton dynamiet

De Duitsers kunnen, ondanks hun strategische positie, de geallieerde opmars niet tegenhouden. Ze geven Hoogstraten op en trekken zich terug naar het noorden. Maar voor ze de stad verlaten, steken ze het vuur aan een lont die verbonden is met twee ton dynamiet in de kerktoeren. De explosie is enorm en de instortende toren vernielt tijdens zijn val de middenbeuk van de kerk. Ook het aanpalende stadhuis wordt grotendeels verwoest. >>

De 18-jarige Erwin Dresler is een van de Duitse militairen die waarnemingsopdrachten uitvoert vanuit de Sint-Katharinatoren.

Op 23 oktober is Hoogstraten bevrijd van de Duitse bezetting, maar de stad rouwt om het verlies van zijn trotse toren. De huidige Sint-Katharinatoren is gebouwd in de jaren 1950 en is een getrouwe kopie van de originele versie.

Het boek 'En jij zorgt voor de heropbouw' van Nand Doms en Johan Ooms blikt terug op de heropbouw van de Sint-Katharinakerk.

AANRADER

Op stap met de Erfgoedapp: De erfgoedwandeling neemt je mee langs de meest markante plaatsen en bezienswaardigheden in Hoogstraten. Historische beelden en feiten, verhalen en anekdotes tonen je een greep uit het boeiende culturele erfgoed van Hoogstraten. Met deze interactieve wandeling zing je mee met de Spilzakken, luister je naar authentieke oorlogsfragmenten en bekijk je de binnenkant van het Gelmelslot. Meer info? www.erfgoedapp.be of toerisme@hoogstraten.be, www.hoogstraten.be.

Cover:

De Britse 'Polar Bears' op de Markt in Turnhout. Copyright Familie François Boone.

Historische teksten:

Bas De Roo, Stijn Knuts, Hannelore Vandebroek, Jakob Ulens en Jonas Raats, onderzoekers van historisch projectbureau Geheugen Collectief

Teksten:

Schrijf.be, Toerisme Provincie Antwerpen

Taalredactie teksten Geheugen Collectief:

Ilja Cremers

Cartografie:

Elke Feusels

Vormgeving en druk:

Antilope De Bie

Samenstelling:

Toerisme Provincie Antwerpen in samenwerking met Geheugen Collectief, Liberation Route Europe, 48 steden en gemeenten, Erfgoed Noorderkempen, Erfgoedcel k.ERF, Heemkundige Kringen, lokale afdelingen van de Nationale Strijdersbond, 8 Mei Comités, Kazerne Dossin, Fort van Breendonk, Vredescentrum.

Deze brochure is uitgegeven door apb Toerisme Provincie Antwerpen, Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen.

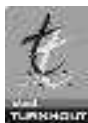
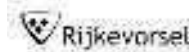
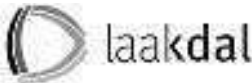
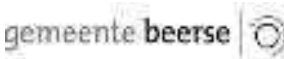
Wijzigingen zijn altijd mogelijk maar vallen niet onder de verantwoordelijkheid van de uitgever. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever of de rechthebbende.

Teksten, tekstfragmenten, foto's, afbeeldingen en kaarten zijn auteursrechtelijk beschermd en onderworpen aan de bepalingen van het Wetboek Economisch Recht. Bij het samenstellen van deze brochure heeft de uitgever de grootst mogelijke zorg besteed aan het achterhalen van de rechthebbenden en het verkrijgen van de nodige toestemming. Indien u ondanks deze inspanningen meent bepaalde rechten te bezitten ten aanzien van de gebruikte informatie, kan u contact opnemen met de uitgever.

IN SAMENWERKING MET

De herdenking van de bevrijding van de provincie Antwerpen kwam tot stand met de steun van:

IN SAMENWERKING MET

Brechts
Oorlogsmuseum

Met medewerking van
NSB Wechelderzande
en NSB Gierle

Corsondonc vzw

HET OORLOGSVERLEDEN
VAN MOL

VERBODENDE WAPEN- EN OORLOGS-
GEBIEDEN

BELEEF DE BEVRIJDING!

Liberation Route Europe volgt het spoor van de geallieerden tijdens de bevrijding van West-Europa in 1944 en 1945.

Extra verhalen, bezienswaardigheden, foto's op je smartphone? Download de gratis Liberation Route Europe App en beleef zo veel meer...

Meer weten over de bevrijding in provincie Antwerpen?

www.liberationroute.com
Nederlands - English - Français - Deutsch

